OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURUCUSU OSMAN BEG

HALİL İNALCIK

Osmanlı Beyliği'nin ve hanedanın kurucusu, Fahrüddîn Osman Beg'in ölümünde (1324) beylik, Eskişehir ile Bursa ovası arasındaki toprakları içeriyor ve beylik kuvvetleri Bizans'a ait Bitünya'nın iki önemli merkezi İznik ve Bursa'yı abluka altında tutuyordu. Osman ve beyliğin kuruluşu sürecini, Batı Anadolu'da kurulan diğer beylikler ve Anadolu Selçuklu devleti ve medeniyeti çerçevesinde incelemek gerekir.

Selçuklu devletinin Bizans'a karşı *Uc* emirlikleri; Denizli, Karahisar (Afyon), Ankara ve Kastamoni merkez olarak dört serhad (Uc) emîrülümerâlığı olarak örgütlenmişti. Bizans'a karşı kuzeyde Kastamoni-Eflani kesiminde Emîr Hüsâmeddîn Çoban, orta-kol'da Ankara merkezinde Emîr Kızıl Bey bulunuyordu. *Sipehsâlâr* (komutan) unvanile anılan *Uc* emîrleri, Selçuk devletinin (sultanın seçimi gibi) önemli kararlarında etkin oluyordu (Ibn Bîbî). Mogol baskısı (1243-1300) altında Selçuklu *Uc*'larında büyük Türkmen kitleleri yığılmış (Abulfidâ: 200,000 çadır); Bizans topraklarına akınlar ziyadesiyle artmış bulunuyordu. Bu akınları örgütleyen askerî deneyimli *sübaşılar* (*sü*=asker), alp-gâzîler, Selçuklu *Uc* merkezlerinden geliyordu. Bu akınlar sonucu, Bizans toprakları üzerinde ikinci halka *Uc* beylikleri kurulmaya başladı. XIII. yüzyıl ikinci yarısında bu beyliklerin en güçlüsü, Kütahya havalisini feth eden Germiyanlılardı. Germiyan beyinin sübaşıları tarafından (Eflâkî ve Yazıcızâde) Batı Anadolu'da, 1300 tarihlerine doğru Ege denizine kadar Bizans topraklarında fetihler sonucu üçüncü halka Anadolu beylikleri kuruldu. Sultan-Öyüğü (Osmanlı döneminde Sultan-Önü)-Eskişehir bölgesinde, *Uc*'un en ileri hattında, Söğüt'te Ertuğrul idaresinde bir Türkmen boyu yerleşmişti.

Osman'ın babası Ertuğrul'a bağlı aşîretin bu *Uc* bölgesine nasıl, ne zaman geldiği hakkındaki rivâyet (Aşpz., I. Bâb; Neşrî, I, 50-70; İdrîs-Sa'deddîn, I, 12-18) belirsiz ve yanlış hatıralar içerir. Neşrî'deki bir kayıt (I, 60) ilginçtir: Ertuğrul, aşîretiyle tâ Sürmeli-Çukur'a (Aras vadisi) kadar Anadolu ve Azerbaycan'da dolaştıktan sonra "gelip Engüri'ye karîb Karacadağ'a nüzûl ettiler" (Bugün Ankara güneyinde Karacadağ [1735 m] eteğinde tipik

bir Türkmen köyü *Yaraşlu* var, eski adı Gülşehri; bu dağ üzerinde Karacadağ yaylasında antik çağa ait önemli şehir arkeoloji araştırmalarına konu oldu). Ertuğrul (o zaman "henüz nev-cîvân", 93 yaşında öldü: Neşrî, 64, 78) Alâeddin'in bir savaşında ona yardımcı olmuş (Aşpz. 2. Bâb; Neşrî, 62). Bu rivâyet, aslında tarihî bir gerçeğin belirsiz bir hatırasını yansıtır.

İznik Laskarid hükümdarlarından Yuannis III. Vatatzes (1222-1254) döneminde *Uc* Türkleriyle, özellikle 1225-1231 arasında savaş alevlenmiş, I. Alâeddin Keykubâd Bitinya (Bithynia) *Uc* bölgesine gelerek mücadeleye katılmıştır. Bizans kaynakları ve Suriyeli Ibn Nazîf kroniği Alâeddin'in seferleri hakkında kesin kanıtlar sağlamaktadırlar (Langdon, *Byzantium's Last;* C. Cahen, "Kastamonu" ve *La Syrie du Nord*).

1231'de Vatatzes, Marmara ve Trakya'da meşgul; Alâeddin ise Doğu Anadolu'da tehlikeli gelişmeler dolayısile 1231'de mücadeleye son vermiştir. İbn Nazîf, Sultan Alâeddîn'in Vatatzes'e karşı savaşta bazı kaleleri feth ettiğini zikreder (Cahen; "Kastamonu"). Osmanlı rivâyetinin (Neşrî, 64) Sultan Alâeddîn'in *Karacahisar* fethi hakkında notu tarihî bir gerçeklik kazanıyor. Ibn Nazîf'e göre, Bizans-Selçuklu mücadelesi Alâeddîn'in "büyük kaleleri" fethi üzerine 1227'de başlamış, fakat Vatatzes Selçuk ordusunu bozmuş. Savaş kesin bir sonuç vermeden 1229'da devam etmiş. Harezemşah Celâleddîn'in Selçukluların doğu topraklarını tehdit etmesi (Yassıçimen Savaşı, 1230) ve ertesi sene bir Mogol ordusunun Sivas'a kadar istilâsı üzerine Alâeddîn barış yapmıştır (1231). I. Alâeddin'in 225'e doğru Ankara *Uc* bölgesine geldiği hakkında elimizde bazı kanıtlar var: Yazıcıoğlu Ali, Alâeddin'in bu *Uc*'a geldiğini söyler. Alâeddin'e ait Akköprü kitabesi 1222 tarihini taşır ve Ankara kalesinde Alâeddîn'e nisbet edilen bir cami vardır. Alâeddin ayrıca, Konya'dan Ankara'ya gelişinde Şerefli-Koçhisar'da ve Beypazarı'nda camiler yaptırmıştır. Beypazarı camii 1225 tarihinde yapılmış olup bugün kasabanın en görkemli camiidir. Ertuğrul'un, Sultan Alâeddîn ile bu bölgeye geldiği rivâyetini Yazıcızade'de buluyoruz. Alâeddîn, bölgeyi Kastamonu emîri Hüsameddîn Çoban'a ısmarlamış. Çoban gerçekten bu tarihlerde Kastamonu emîri idi (Ibin Bîbî). Yaraşlu köy halkı, biz 600 yıl önce Orta-Asya'dan Oğuz Bey'le geldik, diyor, eskiden Karacadağ'da Yörükler, Rum ve Ermeniler varmış.

Ertuğrul'un Alâeddin'e bir savaşta yardımcı olduğu, Sultan tarafından kendisine ilkin Karacadağ'da, sonra Sögüd'de yurd verildiği rivâyeti, Laskaridlere karşı savaşların Türkmen toplumu arasında yaşayan bir hatırası ol-

malıdır (Aşpz. 10. Bâb). Karacahisar ilkin o zaman alınmış, sonra terk olunmuş (Vatatzes, bir ara doğuya hayli ilerlemişti). Bu ilerleme ve çekilme olayı, Aşpz. rivayetinde şu biçimde yaşamış görünmektedir: "Samsa Çavuş ne kişidir, cevab: Bir kişidür kim, anun dahi hayli cemâ'atı (göçebe halkı) var ve hem yoldaşlığa yarar bir kardaşı dahi var, Sülemiş derler ve ol vaktin kim Ertuğrul Gâzî Sögüd'e geldi, bunların dahı anun ile bile gelmişler idi, ol aralıkda durmadılar, İnegöl kâfiri incitdüğünden vardılar Mudurnu vilâyetinde karar etdiler, anun kâfirleriyle mudârâ edüp otururlar idi ve ol sebebden Osman Gâzî ol vilâyeti bunlara ısmarladı".

Öyle görünüyor ki, Ankara-Eskişehir *Uc*'undan hareket eden Ertuğrul'a en ileri hatta, Sögüd'de yurdluk, Domaniç (Domalic)'te yaylak verildi. Ertuğrul'un halkı, Sögüd'de yerleşmiş olmakla beraber, sürüleri yazın Domaniç'e göç yapıyordu. XIII. yüzyıl ortalarında Sultan-Öyüğü bölgesinde Türkmenlerin, köylerde yerleşip yarı-göçebe hayata geçtikleri açıktır (1272 tarihli Caca oğlu Nureddîn Bey vakfiyesi, A. Temir yay.). Öteki Batı Anadolu beyliklerinin kuruluşlarında olduğu gibi, bu bölgede de, bu halk arasında *alp-gâzîler* gazâ akınlarını örgütlemekte idiler. Bu alp-gâzîleri, eski Osmanlı rivâyetinde Osman Gâzî'nin "yoldaşları" olarak göreceğiz (Saltuk Alp, Aykut Alp, Turgut Alp, Hasan Alp). Osman'ın kardeşi Gündüz Alp da bunlardan biridir. Osman kendisi de kuşkusuz bir Alp idi (*Alplar* için aşağıda).

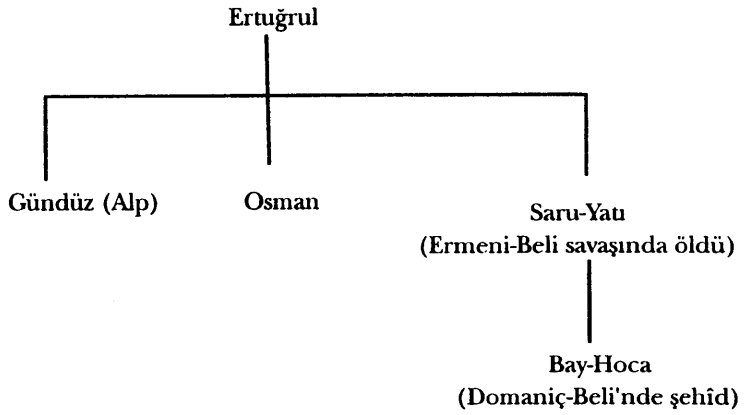
Neşrî'de (64-66) Sultan Alâeddin ile işbirliği ve Karacahisar Rum tekvuruna karşı mücadele, Ertuğrul zamanına ait gösterilir (Aşpz.de Ertuğrul yerine Osman). Osman'ın gazâ faaliyetine başladığı tarihten (1284 Kulaca fethi) önce, Eskişehir Uc'unda durum şöyle idi: Bizans ile sınır, Bilecik'te başlıyordu. Yahşi Fakîh-Aşpz. rivâyetinde görüldüğü üzere, Sultan-Öyüğü ile Bilecik arasındaki *Uc* bölgesinde yerli tekvurlar, Selçuklu sultanını tanıyor ve bölgede yaylak-kışlakları olan Türkmenler ile barış içinde yaşıyorlardı (Neşrî, I, 64: "Karacahisar'la Bilecik, Sultan Alâeddîn'e itaât ederlerdi, ol taraflar *Uc* idi"). Ertuğrul'un merkezi, Sultan-Öyüğü *Uc*'unda en ileri hatta *Sögüd* kasabası idi (Eskişehir-Sögüd yolu üzerinde:Yukarı-Sögüd ile Aşağı-Sögüd arasındaki köyler, Osman Gazi'nin akrabası *Gündüz Bey, Savcı* adlarını taşır).

Neşrî'de (I, 74) Osman'ın gençliğinde, babası Ertuğrul ile Sögüd'de oturduğu anlatılır. Bu dönemde Osman'ın İt-Burnu köyünden bir hâtûn ile macerası dolayısile anlatılan hikâye, tarihî ilginç noktalar içerir (İt-Burnu köyü, Sultan-Önü tahrir defterlerinde kayıtlıdır; haritalarda Beştaş'a yakın *It-*

Burnu köyü Yukarı Sögüd ile Aşağı Sögüd arasında 1115 rakımlı bir köydür). Bu macerada, Osman'ın İn-Önü beyi ile dostluğu, Eskihisar beyi ve Eskişehir beyi ile savaştığı anlatılır. Bu bilgiler, 1260-1280 yılları arasında bölgedeki siyasî durumu yansıtır. *Eskihisar*, Eskişehir'e yakın hâkim tepedeki höyük (Şarhöyük) üzerinde idi, höyük eski çağlardan beri çeşitli kültürlere sahne olmuştur (Dr. Muhibbe Darga tarafından Arkeolojik kazı yapılmıştır). Buradaki hisarda, bir beyin oturduğu, Eskişehir beyine bağlı olduğu anlaşılıyor. Eskişehir Kaplıcaları'nın bulunduğu Ilıca karşısında Odun-Pazarı bayırında Müslümanların kurduğu Eski (Yeni) şehir, 1260'larda Selçuklu-Mogol nâibi Cacaoğlu Nureddîn'in oturduğu şehirdir. O, Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'i (1266-1284) temsil eder (Arapça Vakfiye, 19): (Nureddîn'in Eskişehir nâibliği zamanına ait 17 mescid, bir cami, medrese, han için bkz. A. Temir, 1272 tarihli Arapça-Mogolca Vakfiye). Cacaoğlu'nun resmî unvanı *emîr* ve *isfahsâlâr* olup, vakfiyede ayrıca *al-mucâhid*, diye anılır.

Böylece, Cacaoğlu'nun valiliği sırasında Sultan-Öyüğü bölgesinde Eskişehir'in oldukça gelişmiş bir şehir olduğu anlaşılmaktadır (H. Doğru, *Eskişehir*). Vakfedilen köyler arasında Egri-Özü, Göç-Özi, Alıncak, Sevindik, Saru-Kavak, Direklü köyleri bölgede Türkmen yerleşmesinin açık bir kanıtıdır (bu köylerden Egri-Özü, Alıncak, haritalarda Eskişehir-Sögüd yolu üzerinde görünmektedir). Özetle, Osman Gâzî'nin gençliğinde Eskişehir ve etrafında, yerleşik hayatın oldukça gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Eskişehir, Eskihisar, İnönü ve Sögüt'te oturan ve birbiriyle rekabet halinde bulunan beyler hakkında Neşrî'deki rivâyet (74-76), Cacaoğlu vakfiyesiyle tarihî gerçeklik kazanmaktadır. O zaman Ertuğrul'un oğlu Osman, bu mücadelede bir taraf olarak görünmektedir.

Sögüd'de "Ertuğrul cânı için" bir çiftlik vakıf dikkati çeker (*Hüdavendigâr Livası*, s. 283, no. 473). Bu resmî kayıt, Ertuğrul hakkında en eski belgemizdir.

Osman'ın menşei üzerinde Tartışmalar

Mogol *Kay*'lar ile Oğuzlardan *Kayıg* (*Kayı*) Türklerini aynı etnik gruba sokma deneyimi (Marquart, Z.V.Togan) haklı bir tenkitle karşılanmıştır (Köprülü: "Osmanlı'nın Etnik Kökeni"). *Kayıg* boyu, XI. yüzyılda, öteki Oğuz boyları gibi büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmiş ve küçük gruplar halinde ülkenin çeşitli bölgelerinde yerleşmiştir (Köprülü, 38, 66). Bunu Anadolu'da yer adları haritası kanıtlamaktadır. Osman ailesinin ortaya çıktığı Sultan-Önü bölgesinde *Kayı* veya *Kayı-ili* adıyla köylere rastlıyoruz. Hanedan kuran Türk boyları gibi, Osmanlılar Kayı damgasını, bir egemenlik senbolü olarak sikkelerinde ve önemli eşyada kullanmışlardır (Köprülü, 40-43; F. Sümer, "Kayı"). Köprülü'ye göre Kayılar, "Osmanlı devletinin ilk etnik çekirdeğini oluşturmuştur". Osman'ın aşireti hakkında kroniklere aktarılan bilgiler ve uydurma jenealojiler "hiçbir tarihi, esasa" dayanmaz (Köprülü, 56, Atsız, *Osmanlı Tarihleri*). Kayıların tarihi "büyük Oğuz câmiası" içinde araştırılmalıdır (bkz. F. Sümer, *Oğuzlar*). Aşpz., Neşrî gibi kroniklerde genel giriş kısmında, efsaneleşmiş birtakım belirsiz iddia ve gelenekleri, içerdikleri tarihî bilgileri ayırd ederek kullanmak gerekir.

Buna karşı Paul Wittek ("Deux Chapîtres"), Osmanlı hanedanının Kayı aşîretile ilgisi olmadığı tezini savunur. Osman'ı Oğuz Han'a bağlayan soykütüğünün, hanedan siyaseti etkisiyle II. Murad döneminde ortaya çıktığını vurgular. "Sonraki tarihciler tarafından sultanlar sülâlesinin, bir maksad-i mahsusla" Kayı'ya dayandırıldığını Köprülü kendisi vurgulamıştır

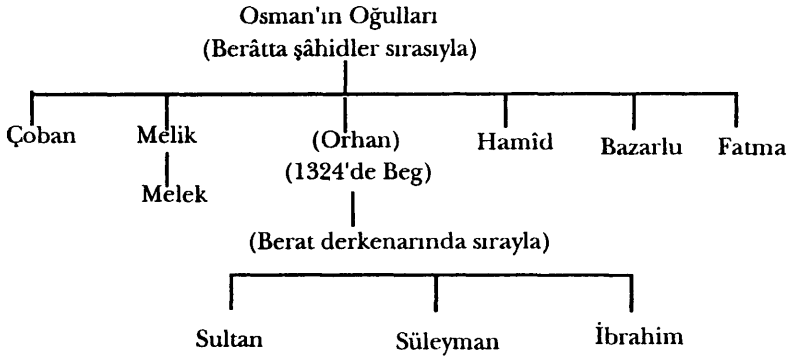
("Oğuz Etnolojisi"). XV. yüzyılda hanedan, Kayı menşei teorisini benimsemiş, bazı paralar ve silâhlar üzerine kayı damgası vurulmuş, bu da tarihcileri yanıltmıştır. Bu dönemde şehzadelere, Oğuz, Korkut gibi *Oğuznâme*'deki Türk adları verilmeye başlanmıştır. Bu "moda" Wittek'e göre II. Murad döneminde Yazıcızade Ali'nin temsil ettiği "romantik" bir akımdan kaynaklanmıştır (Yazıcızade Ali'yi, Ruhî, İdrîs-i Bitlisî'i izlemişlerdir).

1380'lerde küçümseme amacıyla Kadı Burhâneddîn (*Bazm u Razm, Puser-i Osman*) Osman'ın bir *kayıkcı* oğlu (*Kayıg* boyu kelimesinden) olduğunu söylemişti. Timur, Yıldırım Bayezid'e bir mektubunda Osmanlı sultanına, bir *Kayıkcı Türkmen* soyundan gelmişsin diye, hakaret etmek istemiştir. Osmanlı hanedanın soyu meselesi, Timur'dan sonra oğlu Şahruh zamanında bir diplomatik tartışma konusu olmuştur. Timur, Anadolu'dan ayrılmadan önce, Osmanlı Çelebi sultanlar dâhil, tüm beylere birer *yarlığ* vererek egemenliklerini tasdik etmişti. Oğlu Şahruh, karşıtlarını bertaraf edip tahtta sağlamca yerleşince, I. Mehmed ve II. Murad'a ferman ve hilatlar göndererek kendisine bağımlılıklarını göstermelerini istemiş (bkz. ME IA: "Mehmed I" ve "Murad II"), Osmanlı sarayı bu baskı ve tehdit karşısında ciddi bir kaygıya düşmüştü. Saraya yakın Yazıcızâde ailesinden Ali o zaman, *Târih-i Âl-i Selçuk*'una (yazılışı 840/1436-1437) Osman'ı Kayı'ya bağlayan soykütüğünü koymuş ve Osman'ın Oğuz Han'ın büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayı'nın soyundan geldiğini iddia etmiş, böylece Timur ve Şâhruh'un üstünlük iddiasını çürütmek istemiştir. Oğuznâme'ye göre Oğuz, 24 boy arasında egemenlik için kavga olmaması için töre koymuş, "her birinin mansabı, nişanı ve tamgası"nı tayin etmiştir. Oğuz'un öncelik verdiği oğlu Günhan'dır. Ona bağlı boylar başta *Kayı* olmak üzere *Bayat, Alkaevli, Karaevli*'dir. Kayı'nın tamgası IYI'dır. Oğuz Han'ın kendisinden sonra töre gereği Kayı, hanlarhanı oldu. Yazıcızâde'de (14b) Osman ailesinin Oğuz Han soykütüğünü neden benimsediği şöyle açıklanmıştır: "Pes bu delîl ve erkânca padişâh-i a'zam seyyid-i selâtinü'l-Arab ve'l-'Acem kâyid-i cuyûşu'l-muvahhidîn kâtilü'l-kefere ve'l-müşrikîn sultan b. Sultan pâdişâhımız Murad b. Mehemmed Han ki eşref-i Âl-i 'Osman'dır, padişahlığa enseb ve elyakdır, Oğuz'un kalan hanları oruğundan, belki *Cengiz hanları uruğundan* dahi mecmu'undan ulu asl ve ulu sögüktür, şer'le dahi 'örfle dahi Türk hanları, Tatar hanları dahi kapusuna gelip selâm vermeğe ve hizmet etmeğe lâyıkdır. Korkut Ata eyitdi: âhir zamanda gerü bundan sonra hanlık Kayı'ya değe, dahi kimesne ellerinden almaya, dedigü Osman rahimehullâh neslidir".

Aşpz. *Tevârîh'i Âl-i Osman*'da (Atsız, 92) Osman'ın soy kütüğü, Oğuz Han'a kadar götürülür. Bu soykütüğü, Yazıcızâde tarafından Reshîdeddîn'in *Câmi'ü-t Tevârîh*'inde Oğuz faslından alınmadır (Woods, *Aqqoyunlu*, 173-182; A. Erzi, 1954); aynı soykütüğü çeşitli Türk devletleri tarihlerine az çok farklarla geçmiş (bu arada özellikle Akkoyunlular ve Timur tarihlerinde), Osmanlı tarihlerine ilk kez Yazıcızade Ali'nin *Târîh-i Âl-i Selçuk*'unda ayrıntılarıyla nakl olunmuştur. Osmanlı sultanları bundan sonra bu teoriyi hararetle benimsemişler, bir *Oğuzculuk* geleneği yerleşmiştir. Yazıcızâde Ali, her dönemde devlet kurucu hanedanlar, göçebe aşîretler arasından çıkmıştır, teorisini hararetle savunur.

Öte yandan, Osman Gâzî'yi sadece bir çoban olarak tasvir edenler yanılmaktadır. Ama, Sögüd'de ona bağlı bir Türkmen boyu (Kayı'dan?) olabilir. Osman aslında, *Uc*'ta Türkmenleri ve gelen "garîpleri" gazâ savaşları için örgütleyen sübaşılardan bir *alp-gâzî* idi. Bu alp sübaşılardan, XIII. y.y. sonlarına doğru Eflâkî ve 1310'da Âşık Paşa (*Garîbnâme*) söz etmektedirler (aşağıda). Osman'ın çağdaşı Bizanslı Pachymeres de onu, Kastamonu *Uc* beyi Emîrülümerâ Çoban oğullarına bağlı bir sınır savaşçısı olarak tanıtır.

Mekece tevliyet berâtına (1324 Mart) göre Osman'ın âilesi:

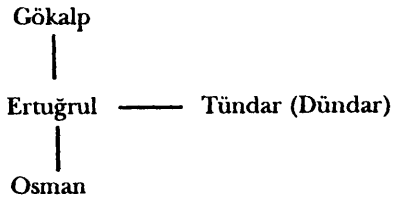
Şâhidler arasında ailenin yakınları:

Mâlhâtûn: Ömer Beg kızı; Efendre, Akbaşlu kızı

Osman'ın Soykütüğü Üzerinde Varsayımlar,

I.

Yazıcızâde; *Târîh-i Âl-i Selçuk'da* (yazılışı 840/1436) Osman'ın Soykütüğü

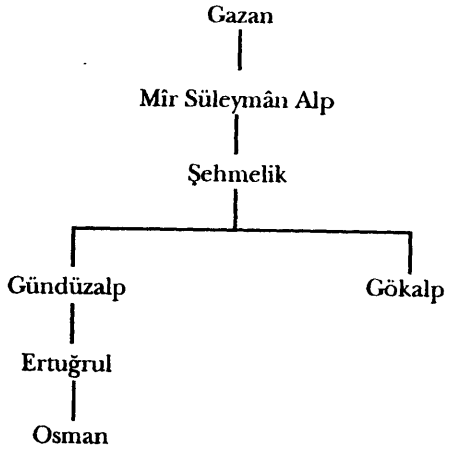
Sultan I. Alâeddîn, *Uc*'un idaresini Kayı boyundan (Yazıcızâde) Çoban'a (Kastamonu'da Emîr Hüsâmeddîn Çoban) ve "Kayı beğlerinden Ertuğrul, Gündüz Alp ve Gökalp'a havâle etdi".

Yazıcızâde'ye göre Osman'ın Han seçilişi

"Ucdağı Türk Begleri ki, Oğuz'un her boyundan cem' olmuşlardı, Tatar şerrinden korkup ol etrâfda yaylarlar ve kışlarlardı, rûzgârla (zamanla) Tatardan incinenler *Uc*'a gelüp çoğaldılar; pes, Osman katına geldiler, meşveret kıldılar, eyittiler ki Kayı Han hôd mecmu' Oğuz Boylarının Oğuz'dan sonra ağası ve hanı idi ve Oğuz töresi mûcebince hanlık ve pâdişâhlık Kayı soyu varken özge boya değmez, şimdiden sonra hôd Selçuk Sultanlarından bize çâre ve meded yokdur... Merhum sultan 'Alâeddîn'den dahi size sarf-i nazar olmuştur, siz Han olun ve biz kullar, bu tarafda hizmetinizde gazâya meşğul olalum, dediler; Osman Beg dahı kabûl etdi. Pes, mecmû' urudurup Oğuz resmince üç kere yükinüp baş kodular, dolu obalardan kamran getürdüp Osman Beg'e sundular..." (bu metin, Ruhî'ye atfolunan Oxford yazmasında: Bodleian, Marsh 313, verilmiştir).

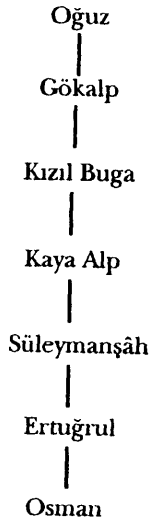
II.

Düstûrnâme'de Soykütüğü (yazılışı 869/1464, s. 78-80).
Düstûrnâme, Oğuznâme'yi kullanır (s. 76). Osman için şu şecereyi verir:

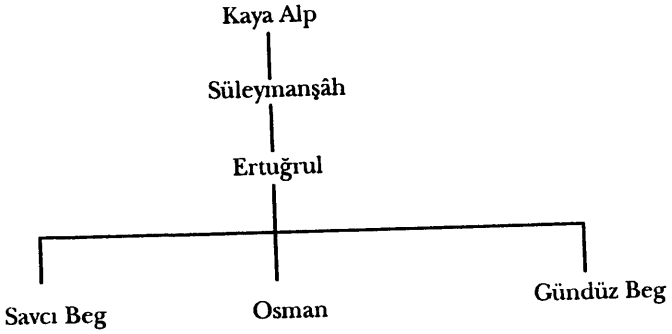
III.

Şükrullâh, *Behcetü't-Tevârîh*'e göre Osman'ın soykütüğü.

IV.

Bayatlı Hasan, *Câm-i Cem-Âyîn*'e göre:

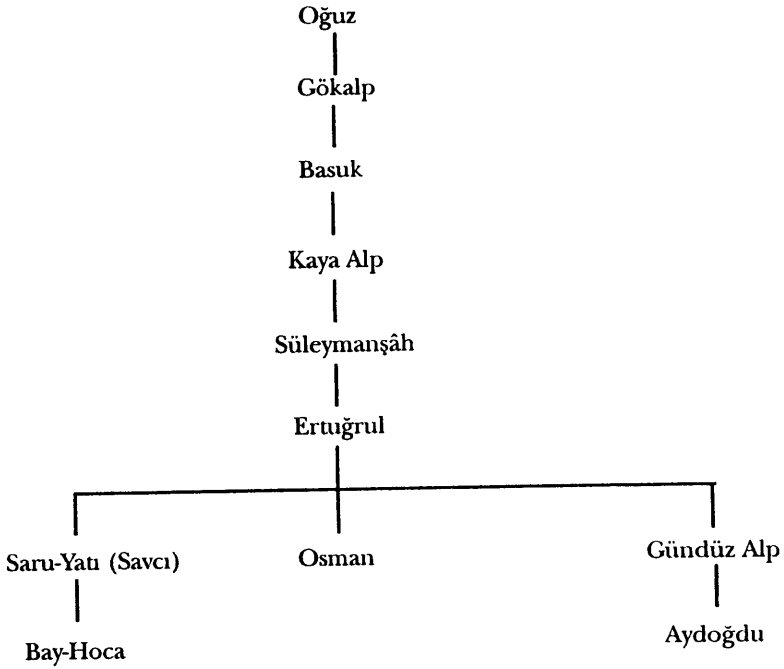
V.

Karamanî Mehmed Paşa'ya göre:

VI.

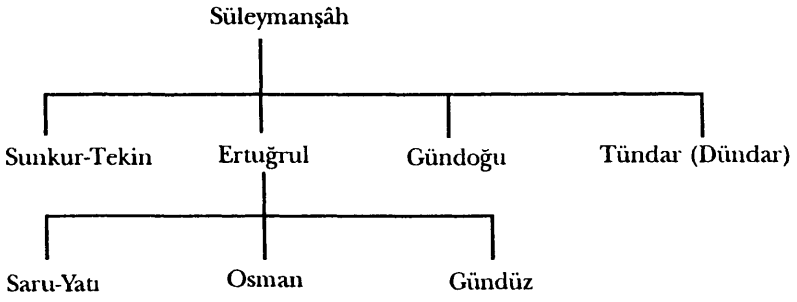
Aşpz.de (1. Bâb) Soykütüğü:

Aşpz. 14. Bâb: "ve eger ol ben Âl-i Selçukîyın der ise, ben hôd Gök-Alp oğlıyın derin..... Süleymanşâh dedem".

VII.

Neşrî (I, 60, 70) Soykütüğü:

İ.H. Uzunçarşılı (*Osmanlı Tarihi*, I, 1961, 104-108), Oğuz-Kayı teorisini kabul eder. Osman'ın doğum tarihi Söğüd'de 656/1258 tarihindedir (Uzunçarşılı, 104). Uzunçarşılı'ya göre, Osman'ın yoldaşları, alplardan her biri "ayrı ayrı aşîret beyleri idi" (Uzunçarşılı, 105).

Özetlersek:

I. Şükrullâh, Aşpz. ve Bayatî, Ertuğrul'un babası veya dedesi olarak Süleymanşâh'ı gösterirler (Anadolu Selçuk sultanlarının vârisi olma iddiası, Karamanoğullarına karşı).

II. Yazıcızâde'de Ertuğrul'un babası Gökalp'tur.

III. Bağımsız bir kaynağı kullanan *Düstûrnâme*'de farklı bir soykütüğü buluyoruz: Ertuğrul'un babası Gündüz Alp, onun babası Şahmelik, onun babası Mîr Süleyman Alp'tur. Mîr Süleyman Alp, ötekilerde Süleymanşâh olmuştur. Bu soykütüğü ötekilere bakarak, daha güvenilir görünmektedir.

Düstûrnâme'de Karadeniz ötesinde Altın-Ordu'dan bir Tatar akını, tarihî bir gerçeği yansıtmış olabilir. Tatarların *katı-yayı*'na yapılan atıf ilginçtir. Ok menzili normalden uzak olan katı-yay, Türk ve Mogollara savaşta silâh üstünlüğü sağlıyordu. Osman'ın, Karadeniz kuzeyinde, Kıpçaktan gelen *Ataman* (Pachymeres: *Atmanes*) adında biri olduğu faraziyesi (Heywood) uzak bir olasıdır.

Düstûrnâme soykütüğünde asıl ilginç olan, Osman'ın atalarının taşıdığı *alp* unvanıdır. Osman Gâzî'nin başlangıçtan beri *yoldaş*'ları Turgut Alp, Aykut Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi alplardır; *alp* unvanı *gâzî* önder unvanı ile eşanlamda kullanılır. Alplar, Selçuk *Uc* toplumunda Türkmen savaşçıları sefere götüren deneyimli, iyi silâhlanmış komutanlar durumundadır.

Gazâ, "Gâzîyân", Alplar

Alp-gâzîler, göçebe Türkmenleri gazâ için örgütlemekte ve bu kuvvetlerle fetihler yapıp beylik kurmaktadırlar. 1300'lere kadar inen rivâyetlerde bu süreç üzerinde açık kanıtlar bulunmaktadır. Aydın beyliğinin kuruluşunu açıklarken Yazıcızâde şu gözlemi yapar: "Aydın Reîs Mehmed ol tarafta kışlağa varan Türklerle ittifâk eder ve ol yerlerin Rumları sultanların harâcgüzarlarıydılar, çün sultanlar aradan gittiler, onlar ol Rumları yagı idüp feth ettiler". Bu gözlem, tam da Osman Gâzî'nin, beyliğini nasıl kurduğunu açıklamaktadır. Önemli daha eski bir tanık, XIII. yüzyıl sonlarında Eflâkî (*Düstûrnâme* mukaddimesi: M. Halil, 12), Aydınoğlu'nun beyliği nasıl kurduğu hakkında aynı gözlemi yapar: Aydınoğlu Mehmed "çand suvâr ve piyâde hidmetkârân dâşte az sübaşıyân-i veled-i (Germiyanlı) Alîşîr bûd". Bu kayıttaki *sübaşı*'lar, askerî deneyimi olan alplardır.

Yerel göçebe Türkmenler ile beraber Osman Gâzî'nin kuvvetleri, çoğunlukla uzaklardan (Paflagonya'dan: Pachymeres) gazâ-doyum için gelen "garîb" (yerini yurdunu bırakmış) Türkmenlerdi. Bunlar "kızıl börk" giyip savaşçı olarak ayrıcalık kazanıyor, böylece göçebe topluluğunda farklılaşma, çoban ve akıncı ayrımcılığı ortaya çıkıyordu (Umur'un bayrağı altına koşan yaya ve atlı asker *kızıl börk* giymekte idiler: *Düstûrnâme*).

Başlangıçtan beri *Uc* beylerinin fetih politikasına iki prensip yön vermiştir: Gazâ ve İstimâlet (İnalcık, "Ottoman Methods of Conquest"). Dinî ideoloji olarak kutsal savaş, İslâmî *gazâ;* Hristiyan ülkelere karşı örgütlenmiş askerî Uc bölgelerinde ilk aşamada aralıksız akınlar, daha sonra fetih ve yerleşme ve sonunda uc gâzî beyliklerinin kuruluşu şeklinde bir gelişme göstermiştir. Gazâ, sanıldığı gibi, kontrol altına alınan bölgelerde halkı islâmlaştırma amacına yönelik değildi. Gazâ, *Dârül'-İslâm*'ın (Türkçe: *illik*) egemenlik alanının genişlemesini amaçlar (zor altında islâmlaşmış olanları Osmanlı idaresi gerçek Müslüman saymamış, onları *sahariyan* yahut *ahriyan* adı altında Müslümanlardan farklı bir statü altına koymuştur: Tahrîr Defterleri). Kontrol altına alınmış bölgede yaşıyan gayrı-müslimler (ehlu'l-kitâb),

İslâm Şerîat'ının tespit ettiği kurallar altında bir statüye (*ahlu'zzimma*) sahip olur ve bu kurallara saygı, bey ve her müslim için dinî bir ödev kabûl edilirdi. Gayrımüslimler için kullanılan *zimmî* terimi, devletin korumakla yükümlü tebaası anlamında hukukî ve resmî bir terimdir. Osmanlı devletinin her büyük şehrinde iç-hisarda tuttuğu yeniçeri garnizonunun başlıca ödevi, gayrımüslim cemâatlerini korumaktı. İslâm'da savaş ve barış kuralları ve itaat eden gayrı müslimlerin statüsü kesin kurallar altına alınmıştır (Hamîdullah, M. Khadduri). Osmanlı *Uc* gâzî beyleri, bu kurallar hakkında din adamlarına danışır ve uygulamada onlara uyum sağlamaya çalışırlardı. Fıkh okumuş Ede-Balı ve Tursun Fakîh Osman'ın danışmanları idi.

Başlangıçta alplar, Osman Gâzî ile birer yoldaş olarak sefer yapmakta idiler (Aşpz. 10. Bab). Öyle anlaşılıyor ki, Osman Gâzî önemli başarılar kazanıp sivrilince, *Uc*'larda alplar, onun komutası altına girdiler. Osman'ın seferlerinde alplar, yarar "yoldaş" ve "nökerleri" idi. Osman, Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir ülke sahibi olunca (1299), İn-Önü'nü oğlu Orhan Bey'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'a verdi (Neşrî, 112: "bu dahi bahadır yoldaş idi"). İnegölü Turgut Alp'a verdi. Osman ile sefere giden Saltuk Alp, Hasan Alp ve Konur Alp önde gelen alplardır. Bu alp ve nökerlerin çocuk ve torunları, sonraları devlet idaresinde önemli makamları işgal edecekler ve bir çeşit Osmanlı "aristokrasisi" oluşturacaklardır.

Meselâ, İnegöl'ü feth eden Turgut Alp'a bu bölge bir *yurt* (apanaj) olarak verilmiş görünüyor. Bölgenin o zaman Turgut-İli diye anılması bu bakımdan kayda değer (Aydın-ili, yahut Rumeli'de Osmanlı'ya tâbi Bulgar Kıralının ülkesi için kullanılan Şişman-İli, Konstantin-İli, vb). Mogollarda noyanlara ait otlak bölgesi *yurt*, Mogolca *nutug* diye bilinir. Nutug'un tanımlaması şöyledir: "Şu veya bu göçebe birliğini geçinderecek noyana ait arazi" (Vladimirtsov). Selçuklularda ve Osmanlı klasik dönemde *yurt* veya *yurtluk*, bir göçer-ev grubunun reisine özerklikle verilen bir arazi birimi olarak tanımlanmaktadır. Başka deyimle, *yurt*, soylu bir bahadıra ait *apanaj*'dır. Osman "alınan vilâyetleri guzâta taksim" etmekte idi (Neşri, I, 118). 1320'lerde *Uc*'larda Konur Alp'a Kara-Çepüş hisarı, Akça-Koca'ya Absu (Hypsu) hisarı uc verilmişti. Bu feodal yurd-apanaj sistemi, daha sonra Rumeli'de gaza yapan uc beyleri, Evrenuz, Mihal oğulları, Paşa-yiğit oğulları için uygulanacaktır (İnalcık, "Stefan Duşan"). Osman döneminde beyliğin bu feodal yapısı karşısında Orhan döneminde ulema sınıfından vezirler idaresinde merkeziyetçi bürokratik rejim hinterlandda egemenlik kazanacaktır.

Rum Abdalları, *bâciyân* ve ahîlerle yanyana bir *tâ'ife*, yani belli bir statü altında bir grup olarak zikredilen *Gâziyân*, (Aşpz. 237-238) Osman dönemindeki alplar ve maiyetlerindeki gâzîlerden başkası değildir ve bu alplar belli nitelikler taşıyan bir gruptur. Baba İlyâs'ın torunu Âşık Paşa (1271-1332) *Garîbnâme* (Ma'ârifnâme) adlı eserinde (Türk Dil Kurumu tıpkı basımı) (bitişi 1310), alpların dokuz niteliğe sahip olmaları gerektiğini vurgular. Osman'ın çağdaşı Âşık Paşa'nın, *gâziyân* kelimesi yerine, İslâm'dan önce Avrasya toplumundaki bahadır (Mogolca *bagatur*), önderler için kullanılan *alp* terimini kullanmış olması ilginçtir. Alplar, "varlığı korumak için ay ve yılda birbirleriyle kol kola savaş" yapan bahadırlardır. Onun yanında, nefsiyle mücâhededе bulunan dervişler, alp-erenlerdir.

Garîbnâme'ye göre, alp adını almak isteyen kişi için şu 9 nesne gereklidir: İlk koşulu "muhkem yürek", cesaret sahibi olmaktır. "yagı görüp sinmiya". İkincisi, Alp'in kolunda kuvvet olmalı (fiziksel güç). Herkes onun gücünü görür ve sayar.

Üçüncüsü, alp gayret ve hamiyet sahibi olmalıdır.

Alplığı başarmıya gayretsüz er

Dördüncü koşul, bir "bayık" at sahibi olmalıdır.

Osmanlılarda *sipâhilik*, soyluluk koşuludur. Osmanlılar, Balkanlar'da Hıristiyan süvari askerini soylu sayıp timar vermiş, fakat yaya askeri (voynuklar) reaya saymışlardır. Gayrı-müslim reayaya ata binme yasağı vardı. Beyler arasında en değerli armağan attı. Âşık Paşa'ya göre, atın gögsünü örten bir zırhı olmak gerektir. Zırh, karşıdan heybetli bir görünüş gösterir ve hayvanı kılıç ve ok darbesinden korur. Düşman alpı atından tanır.

Beşinci koşul, alpın kendisi zırhlı olmaktır. Alplık, zırhla belli olur.

Osmanlılarda, timarlı sipahi, daima *cebelü*, yani zırhlı sipahidir. Büyük timar sahiplerinin zırhı, *bürüme* zırhtır. Avrasya tarihinde, göçebe halklar arasında imparatorluk kuran, yerleşik halkları egemenliği altına sokan gerçek askerî birlikler, zırhlı sürvari ordusudur. Alpların "kol-kola savaşması" gereği belirtilmiştir. Bu, Aşpz.de belirtildiği gibi, gâzîler arasında "yoldaşlığa" işaret etmektedir.

Altıncı ve yedinci koşullar, alpın silâhları, yani ok yaydır.

Katı yay çekmek ve uzatmak ere
K'ey hünerdür kim kime Tengri vire

Katı yay, kemikle berkitilmiş uzun menzilli yaydır, Osmanlı'ya Hıristiyan askeri karşısında üstünlük sağlıyan bir silâhtır. Bu oku çekip uzatmak, bir özel hünerdir. Alplık için gerekli sekizinci koşul "kılıç ve sügü" sahibi olmaktır. Ok, yaya askerin silâhıdır.

Yalunuz ok yay ile alp olamaz
Ok ile ol alplık adın alamaz

Kılıç, alpın en değerli malıdır, onun "altını ve incisidir".

Kılıç üzre and anunçün içilür

Âşık Paşa, bundan sonra dinde *alp-eren* olmanın dokuz koşulunu özetler. Bu koşullar; velâyet, riyâzet, kifâyet (nefsini basmak), ışk (nefsini dünya ilgilerinden kurtarıp bağımsız olma), tevekkül, Şerîat bilgisi, ilm, himmet (başkasına özveriyle yardım etme), doğru yâr (eshâb, arkadaş; dervişler) edinme,

Yâr ile açıldı bu dîn ey Dede

Bu dokuz sıfatı nefsinde toplayan alp ve alp-eren halkın kılavuzlarıdır. *Uc*'ta gâzîlerle beraber "tahta kılıcı ile" savaşa giden dervişler, alp-erenlerdir.

Kutlu kişi, bu ikiden biri, alp veya alp-eren olmaktır.

Alp ve *gâzî* eşanlamlı terimlerdir. Âşık Paşa'nın gördüğü gibi alp, 13. yy. Anadolu'sunda ideal profesyonel savaşçı süvârîdir. *Alp*, Selçuklularda, daha doğrusu İslâmdan önceki Türk askerî örgütlerinde (Uygur duvar fresklerinde) iyi tanınmış bir tiptir.

Yazıcızâde (s. 536-538), Osman'ın beylik kurma sürecini açıklama yolunda şu ilginç kaydı yapmaktadır: "Leşkeri (Lascarid)-ili'ni ki şimdi Aydın-ili derler, Aydın Reîs Mehmed Beg oğludur ki sevâhil gemilerinin reîsiydi, ol tarafa kışlağa varan Türkleri çeri edinip ol yerlerin Rumları sultanın harâcgüzârıydılar; çün Sultanlar (Selçuklu sultanları) aradan gittiler, anlar Rumları yağı edip feth ettiler ve Menteşe ve Hamîdlü sultanlar beğlik verdiği kişiler neslindendirler ve Teke, İgedü kedhüdası oğlıdır ve Saruhan ve Karası, Sultan Mesûd nökerlerindendir. Çün Gâzân Han vefatından (1304) sonra Çoban Beg oğlu Timurtaş Beg[i] ve hoca Sa'deddîn müstevfî[yi] Rum memâliki zabtına ve bâgîleri kahretmeğe gönderdiler".

Osman'ın ortaya çıkışıyla ilgili olarak göçebelerin devlet ve hanedan kurması hakkında Yazıcızâde'nin şu gözlemi (s. 566) ilginçtir: "Fi'l-cümle

her zamanda bir tâ'ife ki, hurûc edüp pâdişâh olmuş-dururlar, eğer 'Arab ve eğer 'Acem ve eğer Türk; her tâifenün yörüğünden hurûc etmişlerdir. Mal ve 'ulûfeci ve kullar çok edinmekle dahi pâdişâh olmuşlardır. Şunlar ki 'Arab ve 'Acemdir, Rûm ve Türk iklîmlerine başdan başa pâdişah olmuşlardır; çokluk yörük, Türkmen ve Tatar ve Kürd ve 'Arab boyları kuvvetiyle ki mecmû' birbirine daruk (?) ve kabîle idiler, anlardan olmuşlardı; mecmu' tevârîhi mutâla'a kılanlar bu sırra muttali' dururlar, ve's-selâm" (krş. Ibn Haldûn, *Mukaddime*).

Nökerler

Anda, yani *and içmekle* önder ve *nöker* arasında ölünceye kadar süren bir bağlılık kurulmuş olurdu. Âşık Paşa *anda*'nın kılıç üzerine yapıldığına işaret eder: "Kılıç üzere *and* anunçün içilür". Orta Asya Türk-Mogol toplumunda nökerlik, Batı feodalizminde *commendatio* veya *hommage* (Almanca *mannschaft*) ile kıyaslanabilir (Marc Bloch, *La société féodale, la formation des liens de dependance*, Paris: A. Michel yay. 1968, 210-217). Marc Bloch'a göre (s. 210) commenatio, şef ile hizmet yüklenen arasında "feodal dönemin tanıdığı en güçlü sosyal bağlardan birini" oluştururdu. Osman ile Köse Mihal arasındaki bağımlılık üzerinde Osmanlı rivâyeti ilginçtir (Aşpz. 10. Bâb): "Köse Mihal dâyim anun ile bile olurdu, ekseri bu gâzîlerün hidmetkârları Harman-Kaya kâfirleriydi".

13. yy. Mogol toplumunda nöker (*nököd*), soylu kişilerin, bagaturların evinde ve seferde yanından ayrılmıyan hizmetkârı ve silâh arkadaşı olarak tanımlanır. Esirlikten gelen nöker, kendine tâbi olanlarla birlikte şefin hizmetine girer. Çoğu, tutsak edilip *anda* ile başbuğa hayat boyu bağlı kalan silâh arkadaşıdır. Osman'ın zamanında Köse Mihal tipik bir *nöker*'dir (Neşri, 76: "Osman Beg'e etbâ'iyle nöker olup").

Böylece, Avrasya steplerinde olduğu gibi, alplar etrafında gazâ-akın birlikleri oluşmakta, her biri Uc'un bir bölgesinde gazâ faaliyetinde bulunmaktadır. Osman Gazi de, kuşkusuz başlangıçta bu alplardan biri idi. Onu ötekiler arasında seçkin duruma getiren özellik, rivâyete göre bir Vefâî-Babaî tarikat halîfesi olarak Uc'a gelen Ede-Balı'nın (Elvan Çelebi, *Menâkibu'l-Kudsiyye*) yakınlık ve "berekâtı" olmuştur. Osman ile şeyh arasında folklorik bir kutsama hikâyesi'nin ilâvesi (Aşpz. 4. Bâb), tüm Türkmen beylerinin bu çeşit kutsamaları, *beyliğin tanrısal teyidi ve meşrûlaştırma* gayreti olarak yorumlanmalıdır (bkz. İnalcık, "Otman Baba"). Çağdaş Bizans tarihcisi Pachy-

meres, Osman'ı, bölgede Bizans topraklarına karşı akın yapanlar arasında en anılgan bir önder olarak tanıtmaktadır. Uc'ta gâzîler-alplar, gazâ ve ganîmet seferlerinde en başarılı önderin bayrağı altına giderlerdi. Osman Gazi'nin yaşamında başarısı, seferlerde alpları ve nökerleri bayrağı altında toplayabilmesidir.

Osman Gâzî döneminde nökerlik/yoldaşlık, egemen bir kurum olarak görünmektedir: 1304'de Osman'ın Sakarya seferinde Lefke (bugün Osmaneli) ve Çadırlu tekfurları kendisine itaat ettiler ve "Osman Gâzî'ye hâss nöker" oldular (Aşpz. 10. Bab; Neşrî, I, 120). *Nöker*'lik, sonraları, Osmanlı devletinin gelişme çağında kul sistemine vücud vermiş görünmektedir. Sultan'ın Yeniçerileri, bey-kulları (gulâm-i mîr), timarlı sipahilerin hizmetkârı *gulâmlar* ("Gulâm", EI2), hepsi nöker durumundadır.

Osmanlı Uc'unda Ahîler ve Fakılar

Âşık Paşazâde (s. 237-238), Hacı-Begdaş'dan söz ederken Anadolu'da dört *müsâfir* (dışardan gelmiş) dinî *tâ'ife* (cemâ'at)'tan söz eder: *Gâziyân, Ahiyyân, Abdâlân* ve *Bâciyân*. M. Bayram'a göre (Ahi Evren), Bâciyân taifesinin başı, şeyh Evhadüddîn Kirmânî'nin kızı Kadın-Ana Fatma Hatundur ve Ahi Evren (Nâsirüddîn Mahmûd) ile evlenmiş olup Anadolu'da kadınlar arasında ahiliğe denk Bâciyân tâ'ifesini kurmuştur. Öbür taraftan, şeyhler neslinden zâviye yöneten hâtûnlar, meselâ Hüdavendigar sancağında bir vakıf idare eden Tâcî Hâtûn, *Bâciyân* cemâ'atından sayılır.

Uc toplumunda Osman'Gazi'nin manevî destekleyicisi, hukukî ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakıları görüyoruz (*fakı, fakîh*'in, İslâm hukuk bilgini, kısaltılmışıdır).

Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini, dînî kuralları fakılardan sormaktadır. Fakılar, İslâm hukukunu, İslâm kurumlarını bilen insanlar olarak gâzî önderi yönlendirici bilgiler sağlamakta, daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imâmet hizmetinde bulunmaktadırlar. İlk Osmanlı beyleri, Osman ve Orhan tarafından ahiler ve fakılara verilmiş bir çok vakıf köy ve çiftlikler, tahrir defterleri kayıtlarıyla bize kadar gelmiştir (bkz. Ek'te, *Belgeler*). Bu dönemde vakıfların büyük bir kısmı fakılara verilmiştir. Bu kayıtlarda, daha bu zamanda, Türkmenlerin köylere yerleştiklerini biliyoruz. Köye yerleşen bir cemâ'atın, tabii, İslâm kurallarına göre yaşamlarını düzenlemek için bir dîn adamına ihtiyacı vardı. Böylece, fakıların en aşağı kademede olanları bu köy imâmlarıdır. Ibn Battuta (1330'larda), rastladığı bu çeşit köy imâmlarından sözeder. Daha yukarıda ilmiyyeden kadılar, vezirler fakîhlerin yüksek sınıfını temsil etmekte idi.

Osman döneminde bu fakıların en meşhuru Tursun Fakîh'tir. Söğüt yakınında türbesi bugün bir ziyaretgâhtır. Eskiden daha çok ahilerin önde geldiği sanılıyordu. Fakat tahrîr defterlerindeki vakıf kayıtları gösterdi ki, fakılar daha ağır basmaktadır. Meselâ, Osman ve Orhan dönemi vakıflarını içeren Fâtih dönemine ait bir evkâf defterinde (Osmanlı Arşivi, MM 16016, 13-17) Söğüd kazasında vakıflar, şu görevliler arasında bölüşülmüştür.

Kadı	Imâm	Zâviye Sahibi Şeyh	Fakı	Sofi
1 (Söğüd kadısı)	1 (Ibrahim Fakı)	3 (Ede Şeyh, Süleyman, Tursun)	8 (Hacı Eşref, Ahmed, Ali, Ömer, Murad, Yusuf, Turbegi, Timur)	1 (Isâ)

İleri gelen fakılar, Sünnî İslâm hukukunu bilen insanlar olarak idarede önemli rol oynamışlardır. Bize ilk Osmanlı tarihini nakleden İshak Fakîh ve onun oğlu Yahşi Fakîh, vakıf almış bu fakılardan ikisidir (bkz. *Ek*'te Belgeler). Demek ki, vakıfların kanıtladığı gibi, daha Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devlet kuran Beg arasında sıkı ilişkiler vardı, vakfiyeleri yazan bu fakîhler bir çeşit bürokrat idi (bkz. *Ek*'te Aspurca Hâtûn Vakfiyesi). Beyliği teşkilâtlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakılar ve ahiler son derece önemli bir rol oynamışlardır. Din adamlarının ilk dönemlerde devletin örgütlenmesi ve beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması olayını açıklar. Osman'ın son zamanlarında Alâeddîn Paşa vezîr durumunda idi (Aspurca Hâtûn Vakfiyesi). Orhan ve Murad dönemlerinde Çandarlı Kara Halil (Hayreddîn Paşa), ulema menşeinden vezirlerin en ünlüsüdür. Onun çocukları, 1453'e kadar devlet içinde otorite bakımından pâdişahla kıyaslanacak bir mevkie sahiptiler.

İç Anadolu'da Gelişmeler Karşısında Osman

Osman'ın Sultan-Öyüğü *Uc*'unda harekâtını, daima İç-Anadolu'daki olayların ışığında izlemek gerekir. 1285-1291 döneminde Anadolu'da Selçuk sultanına ve Mogollara karşı Türkmen isyanları, Osman'ın Selçuk sultanının

harâcgüzarı Karacahisar tekvuruna karşı hareketine ve 1288'de kaleyi ele geçirmesine fırsat vermiş görünmektedir. Osman'ın oğullarından birinin Çoban adı, İlhanlı büyük emîr Çoban ile ilişkili olabilir. Emir Çoban, ilk kez *698 Şaban*'ında (1299 Haziran) Sülemiş'e karşı Anadolu'ya geldi. Sülemiş'i yendikten sonra Memlüklere karşı Suriye sınırına yöneldi (Aksarâyî, *Müsâmeretülahbâr*). İkinci kez, ayaklanma halindeki Türkmenlere karşı 1314'de büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldi, Osman'ın yurdundan uzak olmayan Karanbük (Karabük)'i kışlak seçti. Türkmen beyleri gelip orada itaatlerini sundular ("Heybet-i an der dil-i Etrâk uftâd": *Müsâmeret,* 311). İlginçtir, bu yıllarda Osmanlı kroniklerinde Osman'ın veya oğlu Orhan'ın herhangi bir gazâ hareketi kaydedilmemiştir. Aksarayî (*Müsâmeret*) gelip itaat eden Etrâk beylerini, Hamîdoğlu, Eşrefoğlu, Karahisar beyi, Germiyanoğlu, Kastamoni'dan Süleyman Paşa diye anar. Osman'ın adı zikredilmez. Bu sırada Osman, en ileri *Uc* bölgesinde yerel tekvurlarla uyum içinde yaşamakta, İlhanlılar için bir sorun yaratmıyordu.

Öteki *Uc* beyleri gibi Osman'ın yerel tekvurlara ve Bizans'a karşı gazâ hareketine başlaması, Mogollara karşı Anadolu'da *Uc* Türkmenleri arasında direnç ve isyanların artmasıyla yakından ilişkili olmalıdır. Uc'larda Mogol idaresine karşı ilk hareketler, II. İzzeddîn Keykâvus'un İlhan'a karşı isyanı ve *Uc* Türkmenlerine sığınmasıyla (1261) kendini gösterdi. Mısır sultanları Türkmenlerle işbirliği yaparak Müslüman Anadolu'yu Mogol egemenliğinden çıkarmaya çalıştılar (1277'de Sultan Baybars Kayseri'de tac geydi). Memlûklerin bu siyaseti, Anadolu'da Mogol valilerinin İlhan'a karşı isyan hareketlerini desteklemeleri biçiminde devam etti. Bu isyanlar, Togaçar (1295), Baltu (1297), Sülemiş (1299-1300) isyanlardır ve Osman'ın, Sultan-Öyüğü *Uc*'unda yerli tekvurlara karşı önemli gazâ hareketlerine giriştiği, bir Mogol müdahalesinden çekinmediği yıllardır.

Sülemiş isyanı, Selçuklu tahtına getirilen III. Alâeddin (1298-1301) zamanında patlak verdi. Anadolu'da Mogol valisi Sülemiş, yerine Bayıncar'ın atanmasını kabul etmedi, İlhan'a karşı isyan bayrağını kaldırdı (1299). Bayıncar'a karşı, Mogol hanına başkaldıran *Uc* Türkmenlerinin ve Mısır Memlük sultanının desteğini sağladı, bağımsızlığını ilân etti (Togan, 243).

Tüm Türkmen Beyleri gibi Osman, Memlûk sultanının desteklediği Sülemiş yanlısıdır. Osman Gazi, oğullarından birine Melik (Nâsir) adını vermiştir (Memlûk Sultanı Melik Al-Nâsir Mehmed'in saltanat yılları: 1293-1294, 1299-1309). Bu bir raslantı olmamalıdır. Al-Nâsir'in ikinci kez Memlûk

tahtına oturduğu yıl, Anadolu'da Sülemiş isyanı almış yürümüştü. Eski Osmanlı rivâyetinde bu olay (Aşpz. 6. ve 7. Bâb; Neşrî, 66) belirsiz şekilde yankı bulmuştur: Sözde (III.) Sultan Alâeddîn Keykubad (1298-1301) Osman ile beraber Karacahisar kuşatmasında iken, "Bayıncar Tatar" Anadolu'ya gelmiş, Eregli'yi (Karaman'da) tahrib etmiş, bunun üzerine Alâeddin ona karşı yürümüş; "Biga-Öyüğü"nde büyük savaşta Bayıncar'ın ordusu yenilmiş. Bu rivâyette Selçuk sultanı Alâeddîn, Bayıncar'a karşı savaşmış gösteriliyor. Gerçekte, Gazan Han, Bayıncar'ı ve Boçukur'u büyük bir ordu ile Sülemiş'i ortadan kaldırmaya gönderdi. Sülemiş onları yendi ve Bayıncar'ı katletti. İlhan, Alâeddîn'i azletmiş, İsfahan'da habs etmiştir (1301?). Dikkate değer ki, 1299 yılı Osmanlı rivâyetinde, Osman'ın Bilecik fethi ve bağımsızlık yılı olarak kayıtlıdır. Osmanlı rivâyetinde (Aşpz. 6. ve 7. Bâb) Osman'ın Selçuk sultanına bağımlılığı âşikârdır; sözde Bayıncar, Alâeddin tarafından bertaraf edilmiştir.

Kulaca Hisacık'ına baskın (Aşpz. 5. Bâb; Neşrî, I, 84)

Selçuk sultanının harâcgüzârı Bilecik tekvuru (Osmanlı *tekvur/tekfur* kelimesi Ermenice *takavor*'dan), bölgedeki öteki tekvurlar üzerinde en güçlü tekvurdu (İnegöl tekvurunu Osman ona şikâyet etti: Aşpz. 3. Bâb); o, Selçuk-İlhanlı egemenliğini tanıyordu. İlk zamanlarda Osman da ona "mudârâ" gösteriyordu (Aşpz. 9. Bâb: "Bilecük tevuruyilen dâimâ dostluk ederdi"; 10. Bâb: "Bilecük kâfirlerine gayetle hörmet ider idi"). "Mudârâ"nın (aşağıdan alma, yaranma), (Hopwood, "Mudârâ") nedenini anlamak için 1285 tarihinde Osman'ın aşîretiyle Sögüt-Domaniç arasında göç dönemine dönmek gerek. Osman'ın aşîreti, sürüleriyle Sögüt-Domaniç arasında göç ederken, Bilecik tekvurunun himayesine muhtaçtı, İnegöl ovasında sürüler tarım topraklarını çiğnediği için İnegöl tekvuruyla başından beri düşmanlık vardı (Aşpz. 3. Bâb). Osman'dan armağan alan Bilecik tekvuru, Osman'ı koruyordu. Osman, bu bölgede göç yolunu engelleyen İnegöl tekvuru ile çatışma halinde idi (Aşpz. 3. Bâb). Ermeni-Beli "tükendiği yer" de çatışma yerel önemsiz bir karşılaşma idi. Ermeni-Beli, Sögüd-Domaniç yolu üzerindedir. Sögüt-Domaniç yolu, bugün de Ermeni-Pazarı (Pazar-Yeri) üzerinden İnegöl ovasına iner, oradan güneye yönelir, Yirce-Dağları üzerinden Tahta-Köprü-Ümraniye-Durabeg'den büyük Domaniç yaylasına çıkar.

Rivâyet, tarihî bir gerçek içerir: Rivâyette adı geçen Ermeni-Beli "tükendüği" yer, bugün *Süpürdü* köyü yakınındadır. Çarpışmada düşen Os-

man'ın yeğeni Bay-Hoca mezarı bugün *Süpürdü* yakınında Hamzabey köyünde olup, köylülerce *Yürüyen-Dede* diye ermişlerden sayılır. Osmanlı rivâyetine göre (Aşpz. 5. Bâb), Ermeni-Beli çatışmasının ardından Osman, Ede-Balı eliyle gaza kılıcı kuşanmış ve bölge tekvurlarına karşı aktif gazâya başlamış. İnegöl Rumlarına karşı bir gece baskını yapmış, İnegöl yakınında küçük Kulaca hisarını yağmalayıp ateşe vermiş (684/1285) (bugün İnegöl'e 4 km uzak Kulaca köyü yakınında bazı kale kalıntıları gözlemlenmiştir. Orhan burada cami yaptırmış, (bkz. R. Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi*, I, 197).

Osman'ın Kulaca'yı yakması üzerine İnegöl bölgesi Rumları telâşlandılar; toplanıp Karacahisar tekvurundan yardım istediler. Anlaşılıyor ki, bu tarihlerde Osman Gâzî'nin halkı, Sögüd'de yerleşmiş, fakat yazları Domaniç yaylasına çıkan bir yörük topluluğu idi (Aşpz. 5. Bâb). Karacahisar Tekvuru Kalanoz(?) adında bir adamıyla asker gönderdi; İnegöl Rumlarıyla birleştiler. "Osman dahi gâzîleri cem' etti. *İkizce*'ye yakın "domaniç (Domalic)-belin aşdukları yerde" büyük savaş oldu (685/1286). Bu, Osman'ın gerçekten ilk savaşı sayılmalı. Osman'ın kardeşi Saru-Yatı düştü, mezarı İt-Eşen köyü yakınında imiş (haritada bugün, Ermeni-Pazarı- İnegöl anayolu üzerinde Ahi-Dağı güney sırtında Kurşunlu kuzeyinde İkizce köyü var). Böylece, Osman ile Karcahisar tekvuru arasında savaş başlamış oldu.

Osman'ın İlk Fethi: Karacahisar (687/1288)

Karacahisar tekvuru düşman (*yagı*) olmuş, Sultan'ın himayesini kaybetmiş sayılıyordu. Kulaca akınından iki yıl sonra Osman, bölgenin ikinci büyük tekvuru Karacahisar tekvurundan hisarı aldı (687/1288); beylik merkezi yaptı, rivâyete göre bu önemli fetih sonucu *Uc*'ta sancak beyliğine erişti (Aşpz. 8. Bâb).

Manuel Kommen (1143-1180), Kılıç Arslan ile yaptığı antlaşmada Eskişehir-Seyitgazi sınırı üzerinde Türkmenlere karşı kale ve surları takviye etmeyeceğine dair söz vermiş (bu kaleler arasında Dorylaion/Eskişehir'de Karacahisar da var), fakat takviye işini sürdürmesi üzerine savaş çıkmış, 1176 Myriokephalon'da yenilen imparator, yapılan kaleleri, bu arada Karacahisar surlarını yıkırmış (Prof. Darga yıkılan kale kalıntılarına ulaşmış: H. Doğru, *Eskişehir*, 109 not 18). Zamanla yeni göçler sonucu, Eskişehir'den ileri Eskişehir-İznik tarihî yolu üzerinde Sögüd, İnönü ve Bozöyük bölgeleri doğrultusunda yerleşmeler oldu; Sultan Alâeddîn'in "Sultan-Öyüğü'nün

Eskişehir'inde ve İn-Önü'nde nâibleri var idi. Osman Gazi (Sögüd'den) bunların yerine varıp-gelip dostluk ederdi" (Neşrî, I, 72). Neşrî daha aşağıda (74-76) Eskihisar Beyi ile Eskişehir Beyini ayrı ayrı anar ve Eskişehir Beyi'ni (*nâib*) hepsinin üstünde gösterir; Eskihisar, antik Şarköy'deki hisar olmalı.

Nehirlerin kesiştiği verimli ovada bu tarihlerde zamanla kurulmuş şu merkezler vardı: 1. Antik şehir *Dorylaion* kalıntılarının bulunduğu Şarhöyük (H. Doğru'ya göre Osmanlı kroniklerinde zikredilen Eskihisar, O. Turan'a göre burası Sultan-Öyüğü'dür; Sultan-Öyüğü daha ziyade bölgeyi gösteren bir addır). 2. Porsuk çayı ötesinde Odunpazarı bayırında kurulmuş Müslüman şehri (H. Doğru'ya göre, Sultan-Öyüğü, sonradan Eskişehir adını almış). 3. Eskişehir'e 7 km uzaklıkta hâkim tepede Bizans kalesi Karacahisar, 4. Karacahisar eteğinde Karacaşehir. Karacahisar, Anadolu'dan İznik üzerinden İstanbul'a giden ana yolların kesiştiği bir noktada stratejik konumu son derece önemli, çıkılması güç bir kale idi. Osman, Karacahisar fethiyle tüm bölgeye hâkim olmuş Selçuklu-İlhanlı nâibleri yerine geçmiş görünmektedir. Neşrî'ye göre (s. 86) "Osman Gâzî Karacahisar'ı fethedüp Eskişehr'e malik oldu" (bu kayıt Aşpz.de yok). Konya'ya gönderdiği yeğeni Aktimur'un sancak beyliği senbolleri getirdiği (Aşpz. 8. Bâb) doğru ise, Osman, 1288'de bölgeye, Selçuk sultanı adına hâkim olmuştur. Sonraki tahrîr defterlerinde Sultan-Önü sancağı; Bilecik, Eskişehir, İnönü, Seyitgazi kazaları ile Karacaşehir ve Günyüzü nâhiyelerini içermekte idi. Tahrîrlerde Eskişehir'de gayrı-Müslim kaydı yoktur. Başlangıçtan beri bir Türk-Müslüman şehri olarak kurulmuştur. Buna karşı yüksek tepede eski Bizans kalesi Karacahisar halkı, Fâtih döneminde tepenin hemen eteğinde Karacaşehir'e naklonulmuştur (Belge: Ekler'de). Bir Sultan-önü Evkâf defterinde (MAD, no. 18333) "Evkâf-i Câmi'-i Karacaşehir: Kadîmden merhum Sultan Mehemmed Han berâtıyla mezkûr câmi'e hatîb olanlar aşağıda mezkûr olan evkâfa mutasarrıflarmış. Elhâletü hâzihi Karacaşehir asıl yerinden intikal edüp emr-i pâdişâhiyle Karacaşehir (Karacahisar) altında bir yerde müctemi' olup şehir olmuştur. Câmi'-i mezbûr kal'ada harâb kalmışdır" (Bu belge ilk kez şurada: H. İnalcık, "Osman Bey'in ilk Fethi: Karacahisar kalesi", Kazı Proje Danışmanı Halil İnalcık, Ankara, 1999; oradan naklen H. Doğru, "Karaca Hisar Kalesi.....", 121). Belgede yazıcı, yanlışlıkla "*Karacahisar altında*" diyecek yerde "*Karacaşehir altında*" demiştir. Karacahisar tepede, Karacaşehir tepenin eteğindedir. Karacahisar bugün terk edilmiş bir harâbe, Karacaşehir meskûn bir yerdir.

871/1466 tarihli Sultan-Öyüğü evkaf defterinde, artık Karacahisar'dan değil, daima Karacaşehir nâhiye merkezinden söz edilmektedir (*Eski Eserler Genel Müdürlüğü* ile temaslarımız sonucu, yukarı Karacahisar harabesi üzerinde arkeolojik çalışmalara başlanmıştır).

Bizans'a karşı Sultan-Öyüğü *Uc*'unda: Karacahisar, Sögüd, Bilecik bölgeleri Selçuklu sınırları içinde idi. Bu *Uc* bölgesindeki tekvurlar, Selçuklu egemenliğini tanımışlardı "Ve ol hînde Karacahisar ve Bilecik tekvuru sultana muti' olup harâc verirlerdi" (Aşpz. Dresden nüshası) ve Türkmenlerle barış içinde yaşamakta idiler. Bu tekvurlar arasında iki büyük tekvur, Karacahisar ve Bilecik tekvurları vardı. Güçlü hisarları arkasında yaşayan bu gibi tekvurları Selçuklu sultanı harâc ödeme koşuluyla yerlerinde bırakmış görünmektedir. Eskişehir'de oturan Selçuklu-İlhanlı *nâibi* (valisi) barışı sürdürmek sorumluluğunu taşıyordu. Ertuğrul ve Osman gibi alp-gâzîler, barışa uyum göstermek zorunda idiler. Osmanlı rivâyetinde, Sultan'ın harâcgüzarı olan Karacahisar tekvuruna karşı savaşı meşrû göstermek için çaba gösterilmiştir (Aşpz. 6. Bâb; Neşrî, I, 86). Sözde, Domaniç-Beli savaşı (1286) Selçuklu Sultanına bildirildiğinde, "ma'lûm oldu kim, Karacahisar tekvuru bizüm ile yagı olmuş" der; asker toplar, gelip *Karacahisar*'ı kuşatır. "Osman Gazi dahi geldi". Rivâyete göre, bu sırada Ereğli'ye Bayıncar kumandasında Mogol ordusunun saldırısı haberi geldi, Sultan, kalenin fethi işini Osman'a havale ederek ayrıldı. *Yagma* ilânı üzerine (yağma ve halkı esir alma) gâzîler hücumla hisarı aldılar (687/1288). Şehir evleri Müslümanlara dağıtıldı, şehri "Müslüman şehri" yaptılar. Sultan Alâeddin gerçekten, kendisi Karacahisar'ı kuşatmaya gelmiş ve Mogol komutanı Bayıncar'a karşı çekilip gitmiş olamaz. Bayıncar, Sülemiş isyanını bastırmak üzere 1298 kışında Anadolu'ya gelmiştir. Osman'ın Karacahisar fethi tarihi ise 1288'dir. Rivâyette önemli kayıt, Sultanın harâcgüzarı bir tekvurun *âsî* duruma gelmiş olduğunu gösterme çabasıdır. Osmanlı rivâyetinde heryerde, Osman'ın Germiyanlılara karşı yerel Rumları himaye ettiği üzerinde durulmuştur. Sultanın haracgüzârı olarak yaşayan Rumlara ve tekvurlara karşı bir saldırı, Sultan'ın haklarına karşı gelmek anlamına gelirdi. Osman'ın Karacahisar takvuruna karşı harekete geçmesi için, tekvurun barışı bozan bir girişimde bulunması gerekmiştir (bkz. yukarıda). (Aşpz. 6. Bâb). Bilecik Rumları "Osman Gazî'ye gayetde i'timâd ederlerdi..... Germiyanoğluyla gâh gâh Osman halkı ceng iderler idi ve bu kâfirler dahi gayet ferah olurlar idi kim, Germiyanoğluylan Osman'ın 'adâveti vardur, derler idi .....Bu Bilecük'ün kâfirleri dahi gayet itimâd etmişler idi kim, bu Türk bizüm ile eyü doğruluk eder, derler idi". (Aşpz. 9. Bâb). Bu ifade Rumların "mutî'" olma karşılığında sultanın ve Osman'ın himayesinden yararlandıklarını açıklar. Ama, Müslümanlara düşmanca hareket eden Karacahisar tekvuru 'ahdi bozmuş, düşman durumuna düşmüştür.

Rivâyete göre Osman, Karacahisar'da kendi adına hutbe okutmuş, bağımsız beylik iddiasında bulunmuştur. Aşpz. (14. Bâb)'de Osman'ın bağımsızlık, yani kendi adına hutbe okutması iddasında bulunması için şu olgular üzerinde durduğu ileri sürülür (Kuşkusuz bu iddialar, aslında çok sonraları, hanedanın bağımsız Osman ile başladığı inancında olanlar tarafından eklenmiştir).

1. Karacahisar, bir Müslüman halk ile iskân edilip bir beylik merkezi durumuna gelmiş;
2. Müslüman halk, mescid ve pazar yeri kuruldu, imam, kadı ve hatîb ister, demişler;
3. Sözde Osman, şu olguları anarak kendi adına hutbe okunmasını haklı görmüş: a. Bu şehri kendi kılıcım ile aldım, b. "Ona sultanlık veren Allah bana dahi gazâyile *hanlık* verdi" (Oğuzculuk); c. Selçuklu sultanı Osman'a sancak gönderip gazâda onu temsil etme yetkisi vermiş deniyorsa, "ben hôd dahi kâfirler ile oğraşdım"; d. Eğer sultan ben Selçuklu hanedanını temsil ediyorum derse, benim büyük atam Süleymanşâh'tır, Anadolu'da ilk kez o saltanat kurmuştur (uydurma soykütüğüne göre, Selçuklu Kutalmış oğlu Süleymanşâh'ı Osman'ın soykütüğüne eklemişlerdir); e. Osman, Gökalp neslinden olduğunu ileri sürer (Hânedanı Oğuzhan soykütüğüne bağlayan iddia, II. Murad döneminde formüle edilmiştir bkz. yukarıda).

Osman Beg

Tüm Türk-Mogol hanları, bağımsız hanlık ilânıyla birlikte *yasa* ilân ederler (bkz. İnalcık, "Kutadgu Bilik"). Aşpz. Karacahisar fethinden sonraki Bâb'da (15. Bâb), Osman Gâzî'nin "Kanunı Ahkâmını" koı: "Bu halk kanun ister oldılar". Osman "Han" sıfatıyla üç şeyi yerine getirmiş: İslâmî olmayan pazarbacı koymuş (Aşpz. 15. Bâb). Aşpz. rivâyetine göre (16. Bâb) Osman yine bu zamanda, belli başlı alp yoldaşlarına beyliğin belli kısımlarını "timar" (?), daha doğrusu "il-yurdluk" tayin etmiş. Tüm bu tasarruflar, beyliği Han

sıfatıyla Türk devlet geleneğine göre teşkilâtlandırdığını anlatmaktadır. Bu teşkilât, Osman'ın beylik yapısının esasları olmuştur. Genelde, Osmanlılar bir yeri feth edince üç şeyi derhal yerine getirirlerdi: bir kadı, bir sübaşı (sübaşı-askerî kumandan) atanır, pazaryeri tayin edilirdi. Öyle görünüyor ki, *Tevârîh*, bu aşamada Osman'ı, öbür Türkmen beyleri gibi gazâ ile bağımsızlığa hak kazanmış, kendi adına hutbe okutabilecek bir beg, bir han gibi göstermeye çalışmaktadır (Öteki Anadolu beyleri de, Sultan olmadan önce *han* ve *sultânu'l-guzât* unvanını kullanmışlardır). Neşrî (I, 106-112) Selçuk sultanı Alâeddîn'in ölümü ile Selçuklu hanedanının ortadan kalkması üzerine "hutbe Osman Gâzî adına okundu" diye farklı bir yorum yapar. O tarihte Osman, Neşrî'ye göre "hutbe ve sikke" sahibi bir İslâm hükümdarı olmuştur. Aslında, son Selçuk sultanı III. Alâeddin, 1308'de ölmüştür. Tüm Anadolu bey-emîr-hanları, 1335'de İran'da Abu-Sa'îd Bahadır Han'ın ölümü üzerine Cengiz soyundan İlhanlar kalmayınca, ancak o zaman sultanlıklarını ilân edip *hutbe* ve *sikke* sâhibi olmuşlardır. Şimdiye kadar tarihçiler, eski rivâyeti izleyerek, 1299 tarihini Osmanlı hanedan ve devletinin gerçekten ve hukuken kuruluş tarihi kabul etmişlerdir. Türk geleneğinde devletin kuruluşu, herşeyden önce, egemenliğini Tanrı'dan aldığına ("Tengride kut bulmuş") inanılan karizmatik bir hanın ortaya çıkışına bağlıdır. Ama bu, İslâmî geleneğe göre *hutbe* ve *sikke* sahibi olmaya yetmez.

Sultan-Öyüğü bölgesinde uzun zamandır bir Rum tekvuru elinde bırakılmış bir kalenin feth edilmiş olması iki yönden önemli idi. İlkin, bölgede Sultanın harâcgüzarı olarak yaşamakta olan tekvurlarla barışın terk edilmesi, bölgenin bir gazâ alanı haline gelmesi; sâniyen Osman'ın doğrudan doğruya kendi hükmü altında Karacahisar gibi hâkim bir kaleye sahip olması. Kaleye bölgeden ve Germiyan gibi uzak yerlerden halkın gelip yerleşmesi (Aşpz. 14. Bâb: "sehl zamanda ma'mûr oldu ve nice kiliseler dahı vardı, mescid ettiler ve bazar dahi durgurdılar") sonucu tepede Karacahisar, Müslüman nüfuslu bir şehir oldu. Aşağıda Ilıca yanında pazar da Osman'ın kontrolu altına geçmiş görünüyor (Aşpz. 9. Bâb: "Osman Gâzî dahı Eskişehir'de hamam yöresinde bazar durgurdı. Etrafın kâfirleri, tâ Bilecik'-ten ve Germiyan halkı gelürlerdi"). 1288'de uzak Söğüd *Uc* kasabası yerine Osman, şimdi Karacahisar fethiyle Sultan'ın "nâibi"ne ait Eskişehir yanında hâkim durumda bir merkeze yerleşmiş bulunuyor; fetih, Osman'ı bölgede fiilen bir gâzî bey durumuna yükseltiyordu. Bu durumu teyit etmek için rivâyete göre (Aşpz. 8. Bâb) Osman, yeğeni Aktimur'u Konya sultanına fetih müjdesiyle gönderdi; Sultan, Osman'a sancak ve diğer beylik sembolleri

bağışladı (Osman'ın yeğeni Aktimur'a özel bir güveni vardı; Bursa kuşatmasında Aktimur'u *havale* kulesinde yerleştirdi. 1326 Bursa alınınca bir mahalle "Aktimur" adını alacaktır). Özetle, bu fetihle Osman, Çobanoğulları gibi, Selçuklu Sultanının sancak sahibi bir emîri mertebesine yükselmiş görünmektedir (761 tarihli Orhan Vakfiyesinde: *Osman Bik*).

Mudurnu-Göynük Seferi

Gâzîleri etrafına toplayabilmenin tek yolu, gazâ-ganimet seferlerini örgütlemektir. Gâzîler çoğaldıkca beyin gücü artar, gücü arttıkca gazâ akın alanı genişler. "Osman Gâzî kim sancak begi oldu, nökeri Köse Mihal'e "Tarklı-Yenicesi'ne segirdelüm (akına gidelim)" dedi (Aşpz. 10. Bâb; Neşrî, I, 88-92). Harmankaya-Göl bölgesinde tekvur olan Köse Mihal'in, Orta Sakarya kıvrımı içindeki tekvurlar ve bölgedeki yollar hakkında iyi bilgisi vardı, sefer-'in plânını özetledi: Beştaş'tan geçilecek, Saru-Kaya'da Sakarya'yı geçmek zor değil, böylece Sakarya kıvrımı içinde geniş bölge, özellikle İznik'e ipek getiren kervanların yolu, Göynük-Suyu üzerinde Mudurnu-Göynük ve Taraklı-Yenicesi Kasabaları üzerinde kontrol kurulabilecekti. Bölgede kendi aşîreti ("cemâ'at") ile yerleşmiş olan Samsa Çavuş'la işbirliği için haber gönderdiler. Bu sefere çıkan Osman, yolda ilkin Beştaş zâviyesine kondu (sonraki tahrîr defterlerinde *Beştaş Zâviye* kaydı var). Tekke şeyhinden Sakarya'nın geçit yerini sordular (gerçekten geçit yeri Sarucakaya'dır, bugün burada yeni ve eski iki köprü var; nehir atların geçmesi için elverişli haldedir). Sakarya üzerinde Samsa Çavuş onları karşıladı, doğru Sorkun (haritada Sakarya'dan kuzeyde) üzerine götürdü, Sorkun Rumları, Samsa Çavuş aracılığıyla itaate razı oldular, *'ahd* ile itaat edip yagmadan ve esaretten kurtuldular. Oradan Samsa Çavuş kılavuz olup Mudurnu vilâyetine çıkdılar (Sorkun'dan sonra yol kuzeye yönelir). Samsa Çavuş, bölge Rumları ile "müdârâ" edip (dostca geçinip) cemâ'atıyle yaşıyordu. Osman bu vilâyeti ona bırakıp (gezide gördük: Mudurnu Hisarı yüksek yollara hâkim bir tepede olup haraptır, kalan dıvarları bitki örtüsü altındadır, çıkması hayli güçtür, Osman hisarı almayı denemedi). Mudurnu'dan nehri izleyip sıra ile Göynük'e, Taraklı-Yenicesine gelip yağma ettiler; sonra güneye yönelip dağlık bölgeden Göl-Flanoz (Klanoz?) (bugün Göl-Pazarı) ovasına indiler (Klanoz, Karacahisar tekvurunun emriyle Osman'la Domaniç-Beli'nde savaşmıştı). Burada Mihal'e ait Harman-Kaya üzerinden onun kılavuzluğuyla Sakarya'yı geçip Karacahisar'a döndüler (topografi ve izlenen yollar bu rivâyetin doğruluğunu kanıtlamakta).

Bu seferle güdülen amac ortaya çıkıyor: bu bir ganimet akını, fakat aynı zamanda bölge tekvurları üzerinde Karacahisar'ın yeni hâkimini tanımaları için yapılmış bir sefer olarak görünmektedir. Herhalde vaktiyle, Karacahisar tekvuru bu tekvurlar üzerinde hâkimdi. Onun, Bilecik tekvuruyla beraber bölge tekvurlarının üstünde olduğunu bu rivâyet (Aşpz. 5. Bâb) yineliyor.

Rivâyet seferin amacını şöyle açıklar: "Bu seferde esir almadılar; mal ve ganîmet çok aldılar, anun için kim halk kenülere tâbi kılmak içün".

1288-1299 Dönemi, Dündar Olayı

Bizans'tan Batı Anadolu topraklarını fetheden öbür beyler gibi Osman Gâzî de, 1288-1299 döneminde, Selçuk sınırları ötesinde Tekvurlar elinde bırakılmış bölgeyi Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'e kadar geniş bir bölgeyi egemenliği altına alacak, birçok şehir ve kalelere hükmeden bir bey durumuna gelecektir. Bu dönemde Osman, Selçuk Sultanına harâc ödeyen yerel tekvurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Yarhisar Tekvurları) ortadan kaldıracak, doğrudan doğruya Bithynia'da Bizans imparatorluk topraklarına karşı gazâ faaliyetine başlıyacaktır.

Neşrî'deki bir rivâyete göre (s. 78) Ertuğrul'un ölümü üzerine Söğüd'de beylik sorunu ortaya çıkmıştı: Göçerevlerden bir bölüğü Osman'ı, bir bölüğü amcası Dündar (Tündar)'ı "beğ kılmak istediler". Osman'ın "kendü kabîlesi" Osman'ı tuttu. Bir araya gelindiğinde çoğunluk Osman'ı destekledi; bunun üzerine Dündar da ona "bî'at" etti. 1299'a doğru Dündar Osman'ın "kedhüdâsı" (vekîli, bir çeşit vezir) idi. 1299'da Osman'ın fetih politikasında kökten bir değişiklik oldu. Başlangıçta, Osman'ın güçlü Bilecik tekvuruyla ilişkileri dostluk, hatta bir çeşit bağımlılık biçiminde idi (Aşpz. 9. ve 10. Bâb). Eskişehir-Bilecik arasındaki haracgüzar Rumlarla iyi geçinme politikası bölgede tutunmak için gerekli sayılıyordu. Germiyan saldırıları, Osman'ı bölge tekvurlarıyla uzlaşma zorunda bırakıyordu. Karacahisar'dan sonra Osman, akınlarını bölge dışı Mudurnu-Göynük tekvurlarına karşı yöneltti. Bilecik tekvuruna başkaldıran Köprühisar tekvurunu Dündar'la birlikte itaat altına aldılar. 1299'da Osman ile amcası Dündar arasında beyliğin bundan sonraki politikası üzerinde görüş ayrılığı belirdi: Dündar, Bilecik tekvuruna ve Rum halka karşı eski iyi geçinme ("mudârâ") politikasının sürdürülmesi gerektiğini ileri sürdü (Neşrî, 94: Germiyan düşman, Bilecik tekvurunu da düşman yapmayalım, der). Osman bu sözü, kendisinin savaş ve egemenlik ("hurûc") hakkını engelleme olarak anladı ve okla Dündar'ı vurup öldürdü (Neşrî'nin kaydına göre Bilecik fethi Dündar'ın katlinden öncedir).

1288-1299 döneminde 11 yıllık gelişmeleri Aşpz.den izlersek, Osman Sakarya doğusunda Göynük-Suyu üzerindeki tekvurları, özellikle Harmankaya Tekvurunu kendisine bağladı, güçlendi. 1299'a doğru Osman'ın güçlenmesi üzerine Bilecik tekvuru ve ona bağımlı tekvurlar Osman'dan kuşkulanmaya başladılar. Osmanlı rivâyetine göre (Aşpz. 11.-12. Bâb) onu savaşmadan bir düğün sırasında ele geçirip yok etmek istediler (Düğün hikâyesinde adı geçen Çakır-Pınarı haritada Bilecik'in batısında).

1299'a doğru Osman, savaş *Uc*'unu Karacahisar-Sögüt bölgesinden batıda ilerde, Bilecik-Yenişehir bölgesine taşıyacaktır. "Kendü Yenişehir'e (*Melangeia*) vardı, tahtgân idindi" (Neşrî, 112). Osman Gâzî'nin pâyitahtını 1299'da (H.İ. "Bapheus", 78) Karacahisar'dan Bilecik'e ve *Uc* merkezini İznik'e yakın Yenişehir'e nakletmesi, bundan sonraki hedefini göstermekte idi. Osman, şimdi doğrudan Bizans sınırları ötesindeki Bitinya topraklarına akına başladı. Yenişehir'den akınlarında zaman zaman "İznik'e inerdi" (Aşpz. 15. Bâb).

Osman Gazi'den ve fetih girişmlerinden söz eden çağdaşı Bizans kronikcisi G. Pachymeres, kuşkusuz onun hakkında en güvenilir kaynağımızdır (Laurent-Failler çevirisini kullanıyoruz). 1302'de Osman'ın İznik kuşatması ve Bapheus savaşı dolayısile Bizanslı kronikci, Osman hakkında etraflıca bilgi verir. Osman'ın menşei hakkında yazarken on yıl kadar öncesine gider; Osman'ın nasıl, ne zaman ortaya çıktığını anlatır. E. Zachariadou (*Amouriori*) Pachyemers'te Osman ile Çobanoğulları arasındaki ilişkiden söz ederek, bu parçayı 1290-1293 dönemine ait tahmin eder (C. Imber "Osman", EI2, bu bilgileri 1300'lere koyarak olayları karıştırır). Pachymeres, o yıllarda Bizans'a karşı aktif gazâ hareketlerinde Kastamonu *Uc* emîrliğinde Çobanoğlu Yavlak Arslan ve sonra oğlu Ali'den söz eder. 1290'larda Kastamonu'da Hüsâmeddîn Çoban soyundan Muzafferüddîn Yavlak Arslan, *sipâhbed-i diyâr-i Uc* unvanıyla hüküm sürüyordu (Y. Yücel, *Çobanoğulları*). Pachymeres, Osman gâzî'nin ortaya çıkışını, Kastamonu emîri "Amurius oğulları", yani "Emîr oğullarına" (Zachariadou'da bir *Umur ?*) bağlar. Onun "Melek Masur ve Amouiori" hakkında verdiği karışık bilgileri, çağdaş Selçuklu kaynağı Aksarayî (*Müsâmeret*) aydınlatmaktadır. Bu kaynağa göre, Sultan II. Keykâvûs'un oğulları Kırım'dan Anadolu'ya döndükten sonra, onlardan Sultan Mes'ûd, Argun Han'dan Selçuklu tahtını elde etmiş, kardeşi Rükneddîn

Kılıç Arslan'ı Uc bölgesinde (muhtemelen Akşehir civarında?) yerleştirmişti. Argun Han'ın ölümü ve Keyhatu'nun Han seçilmesinden (22 Temmuz 1291) sonra İran Mogolları arasında başlıyan taht kavgaları sırasında Anadolu anarşi içinde kaldı. Uclarda Türkmenler baş kaldırdılar. Kılıç Arslan da kardeşi Mes'ûd'a karşı ayaklandı. Keyhatu Han'ın ordusuyla gelmesi üzerine (1291 Kasım) Kılıç Arslan Kastamonu Uc'una gitti ve oradaki Uc Türkmenlerini etrafına topladı. Eskidenberi Mes'ûd'a tarafdâr bulunan *Uc* emîri Yavlak Arslan'ı öldürdü. Keyhatu tarafından ona karşı gönderilen Sultan Mes'ûd evvelâ yenildi (Pachymeres, Melik Kılıç Arslan yerine *Masur*'u, yani Sultan Mes'ûd'u koymakla yanılmıştır). Mes'ûd, sonra yanındaki Mogol kuvvetleri sayesinde galebe çaldı (Aralık 1291). Kılıç Arslan kaçmış ise de, Yavlak Arslan'ın oğlu Ali, nihayet bir baskında onu katletti, 1291 olaylarından sonra Selçuklu-Mogol bağımlılığından çıkmış olan Çoban oğlu Ali, uzakta batıda, Bizans topraklarına saldırılara başlamış, Sakarya nehrine kadar fetihler yapmış, hatta akınlarını nehrin öbür tarafına kadar ilerletmişti (Pachymeres). Fakat sonraları Bizanslılarla barışçı ilişkiye girdi. O zaman Osman Gazi en ileri Uc'ta, Sakarya vadisinin beri yakasında Söğüd bölgesinde bulunuyordu. Pachymeres açıkca bildirmektedir ki, akını durduran Ali'nin yanındakiler Osman tarafına geçtiler ve onun önderliğinde akınları sürdürdüler. Pachymeres, Osman'ın o zaman Çobanoğullarının emri altında ileri hatta bir *Uc* savaşçısı olduğunu vurgular (Pachymeres ve Zachariadou'daki yanılmalar için bkz. H. İnalcık, *Cambridge History of Islam*). Böylece, bu serhad bölgesinde önderlik, Osman Gazi'ye geçmiş. İşte Pachymeres, Osman'ın ortaya çıkışını bu şekilde açıklamaya çalışır. Onun anlattığı tarihte Osman, Eskişehir-Karacahisar'dan gelip Bilecik-Yenişehir'de yerleşerek İznik'i tehdit etmeye başlamıştı. Pachymeres, onun önceki Karacahisar dönemini (1288-1299) tabii bilemezdi. Pachymeres'in kaydı şu bakımdan son derece önemlidir: Osman (*Atmanes*), ilk kez çağdaş bir yabancı tarihte zikredilmiş, böylece tarih sahnesine çıkmış bulunuyordu. Osman'la çağdaş olan tarihci Pachymeres'in Osman hakkında şu gözlemi ilginçtir: *Uc* bölgesinde Türkmenler arasında en atılgan, en enerjik akıncı-önderi Osman'dır. Pachymeres, bölgede kendi başına hareket eden başka önderler olduğunu da (Osmanlı rivâyetinde adı geçen Konur Alp, Akça Koca, Turgut Alp gibi) işaret eder. Bizanslı kronikci, Osmanlı rivâyetlerinde olmayan bir başka önemli noktayı belirtir: Osman (Atmanes), Kastamonu (Paflaogonya) Uc emîrleri Çoban-oğulları emrinde bir *Uc* savaşcısıdır.

Osman, 1301'e doğru Bizans İmparatorluğunun bir merkezi ve Konsillerin toplantı yeri olan önemli İznik şehrini ele geçirmek üzere harekete geçti.

Osman Gazi'nin İznik kuşatması ve Bapheus (Koyunhisar) Savaşı (27 Temmuz 1302)

Osman, Bizans topraklarına karşı akın merkezi olarak "tahtgâhı" Yenişehir'de yerleşti (1299), ailesini Bilecik'te bıraktı (Neşrî, 120). Bu tarihten sonra Osman'ın tüm faaliyeti, İznik fethi amacına yönelecektir. İlk akınlardan sonra gelip İznik'i kuşattı ("İznik'in vilâyetine segirttiler, şehrin kapusun yapturdılar": Neşrî, 104). Kuşatma hakkında Pachymeres ve Osmanlı Anonim *Tevârîh* esaslı bilgi vermektedirler.

Pachymeres, Mouzalôn ile Osman arasında Bapheus savaşını ayrıntılarıyla anlatır. Bu kronolojik sırayı gözönünde tutarak A. Failler, Bapheus savaşını 27 Temmuz 1302 tarihine koyar. Osmanlı rivâyeti de bunu doğrular. Anonim *Tevârîh*, İznik kuşatmasını Dimbos savaşından hemen önceye koyar. O halde Bapheus savaşı ondan önceki yılda, H. 701 tarihine rastlar. 701 Hicri yılı ise, 6 Eylül 1301'de başlar ve 28 Temmuz 1302'de son bulur.

Bapheus Savaşı'nın vuku bulduğu yere gelince, burası Osmanlı rivâyetinde Yalak-Ovası olarak gösterilir. Yalak-Ovası, Yalak-Dere'nin Hersek-Dili'nde denize ulaştığı düzlüktür. Burada vuku bulan savaştan önce Bizans kuvvetleriyle Osman'ın öncü keşif kuvvetleri, İznik'ten gelen yolu kapatan Koyun-Hisarı'nda çarpışmışlardır (Pachymeres). Yalak-Dere vadisini izliyerek İznik'ten gelen ana yol üzerinde Koyun-Hisarı, Yalak-Ova'ya çıkmadan önce tepedeki hisardır (bugün yıkıntıları görülür, Foto, İnalcık, "Siege"). Bursa'ya yakın Dimbos üzerinde bir ikinci Koyun-Hisarı vardır. Menâkıbnâme, Yenişehir-Bursa yolu üzerinde Dimbos (bugün Erdoğan) savaşını anlatırken: (Aşpz. 17. Bâb) «Dimboz'da Koyun-Hisarı'na giden yoldan» söz eder: Bapheus'dan sonra 1303'de Tekvurlarla Osman ilkin «Koyun-Hisarı'nda buluşdılar, ceng ede ede Dimboz'a geldiler,». O halde ayrı ayrı iki Koyun-Hisarı savaşı vardır. J. von Hammer (*Geschichte*, I, 67, 85), Bapheus/Koyun-Hisarı savaşı ile Dimbos/Koyun-Hisarı savaşını birbirile karıştırmış, o zamandan beri bu yanlış günümüze dek tekrarlana-gelmiştir. Bapheus savaşının tarihini ve yerini böylece tespit ettikten sonra savaşın nasıl geçtiğini Pachymeres ve Anonim, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'a göre özetleyelim.

Pachymeres'te Bapheus Savaşı

Aşağıda Pachymeres'in (Laurent/Failler, X, 25, 364-368) bir özet çevirisini veriyoruz:

A) Osman İznik bölgesinden ayrıldı, dağlık araziyi geçitlerden geçip Halizôn'ların ülkesine girdi; B) Fakat bundan önce yüz kadar bir (öncü) Türk kuvveti aniden Télémaia'da (Koyunhisar kalesi) gece baskını yaptılar. Ganimetle kaçarken Rum askeri peşine düştü, bir tepeye çıkan Türkler kendilerini oklarıyla savundular. C) Bu ilk karşılaşmadan cesaretlenen Osman'ın yanındaki asker, Meandre (B. Menderes) bölgesinden gelen başka Türk kuvvetleriyle büyük bir sayıya varmış bulunuyordu. D) Emîr [Yavlak Arslan oğlu] Ali, uzaktan akına gelenlerin Osman'ın yanına gittiğini görerek İmparatorla yapmış olduğu anlaşmaları çiğnedi ve o da akına başladı. E) Osman dağ geçidini (Yalakdere vadisi) geçip birden [Yalak-Ovada] göründü. F) O, kendi kuvvetleriyle birlikte, daha önce Paflagonya (Kastamonu) dolaylarından savaş için kendisine gelip katılan bir çok savaşçının başında idi. Onlar, önlerine çıkanları yok etmeye veya esir almaya hazırdılar. G) Léon Mouzalôn kumandası altındaki ordu, Bizanslı ve Alanlar'dan ibaret kendi askeri ile yerli ve yabancı askerden oluşuyordu ve hepsi yaklaşık iki bin kişiye varıyordu. Az önce Alanlara verilmek üzere istenen yardım dolayısile atlarından ve paralarından mahrum edildikleri için, yerli asker gevşek ve gayretsiz bir hava içine girdiler; ilk atılım gücünü kaybettiler ve pek cesaretle savaşa girmediler. İ) Bu durum, Türklere büyük bir güvenle saldırma fırsatı verdi; aza karşı sayıca üstün olduklarından (5000 kişi) yürekli idiler. Böylece savaş, hem sayı hem de moral bakımından eşit olmayan koşullarda başladı. Rumlardan bir çoğu savaş meydanında kalırken çoğu yakın olan İzmit kalesine, hep beraber utanç verici şekilde, yol açıp kaçmak üzere firar yolunu tuttular. Bu sırada Rumlar için hayatlarını feda eden Alanlar, çok yararlı oldular. Alanlar, Rum piyâdenin saflarını sıkılaştırıp ilerlemelerine ve kendilerini kurtarmalarına imkân verdiler. Türkler için o zaman savaşı bitirmek, etrafa dağılıp hiç direnç görmeden kolayca ganimet toplamaktan başka iş kalmamıştı. Mahsûl toplama zamanı idi. Köylülerin bir kısmı tutsak yapılıyor, bir kısmı boğazlanıyor, başına geleceği önceden anlayarak kurtuluşu bir kalede sığınmakta bulan bazıları ise firar yolunu tutuyordu. Kır halkı, tüm aileleriyle gelip İstanbul'a sığınmakta idiler. Edremit'e kadar tüm bölgeler, Türklerce yağma edildi. Ancak daha ötede Achyraous (Balıkesir yakınında Akira), Kyzikos (Kapıdağı), Pègai (Kara-Biga) ve Lopadion (Ulubat) denize yakın bölgeler tahribattan masûn kalmıştı. Yağmalar, Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu. Her yer birkaç gün içinde harabeye dönmüştü.

Özetle, Pachymeres, İstanbul'dan Heteriarch Muzalôn komutası altında gelen asker ile yerel savaşçılar ve ücretli Alan'lardan oluşan Bizans ordusunda birlik olmadığını vurgulayarak bozgunun nedenlerini açıklamaya çalışır. İyi asker olan Alan'lar, Altun-Ordu emîri Nogay'ın ölümü (1299) üzerine başsız kalmış ve Bizans'a ücretli asker olarak hizmetlerini sunmuşlardı.

Anonim, *Tevârîh*'de Koyunhisarı Savaşı

Osmanlı kaynaklarından savaşın en ayrıntılı biçimde anlatıldığı Anonim *Tevârîh-i Âl-i Osman*'daki bölümü (krş. Neşrî, 104-106) aşağıda özetleyip veriyoruz.

1. Osman'ın bir oğlu oldu, adını Ali Paşa kodu, Bilecik'te anası yanında alıkodı.
2. Osman (Neşrî: Orhan ile) bu tarafda iller açmaya başladılar.
3. Gelüp Köprü-Hisarı yagma ile alup feth etti (kuşattı);
4. Andan gelip İznik'i hisar etti (kuşattı).
5. İznik ol zamanda gayet sarp ve mu'teber şehir idi; dört yanı sazlık ve bataklık idi;
6. Gelüp İznik'in "dayiresin" (etrafını) yagmâ ettiler; kâfirleri nice kez çıkdılar, oğraşdılar (Anonim Koyunoğlu: uruşdılar), Hak ta'âlâ gâzîlere fırsat verüp (Koyunoğlu: verdi) kâfirleri sıyup hisara (Koyunoğlu: hisarına) koydular;
7. Gördüler kim cenk ile alınmaz, dört yanı su, hiç katına adam varımazdı;
8. Yenişehir'den yana olan dağ divarında bir havâle kule yaptılar, ol kal'anın içinde adam kodular; ol zamanda Taz [Drâz] Ali derlerdi, bir dilâver adlu kişi vardı, gayet bahadır pehlivan idi; ana kırk kişi koşup ol hisârda koyup İznik'e havâle kodular. Şimdiki hâlde ol hisarcuğa Taz-Ali-Hisarı derler. Ve hem üstün yanında bir yüksek kaya vardır, anın dibinde bir sovuk pınar dahi vardır, ol pınara dahi Taz-Ali-Pınarı derler.

9. Andan sonra kâfirler zebûn olup hisarda oturdular; gâzîler dahi dâima segirdüp içerüden (Koyunoğlu: içerden adam) çıkartmaz oldular; taşradan dahi kimse gelimez oldu (Koyunoğlu: gelemezdi). Bir nice zaman bu hâlle kalıp oturdular.

10. 'Âkibet kâfirler bir gün fırsat bulup İstanbul Tekvuruna adam gönderüp hâllerin 'arz eylediler: (Koyunoğlu: eyitdiler kim) üzerümüze Türk geldi, bizi zebûn etdi, taşra çıkartmaz oldu, 'âciz kaldık, eğer bize dermânın varsa, eyle; yohsa bizi Türk zebûn etdi, oğlumuzla kızımızla esir iderler, veyâhud açlıktan kırıluruz; eğer bize dermân etmezsenüz, dediler.

11. Zirâ ol vakt İznik'e dahi İstanbul (Sıdkî: İslambol) Tekvuru hükm ederdi. Çün kim İstanbul Tekvuru bu hâle vâkıf oldu, hayli (Sıdkî: +mel'ûn melûl olup) gemiler cem' edüp içine çok leşkerler koyup gönderdiler kim varalar, gâzileri İznik üzerinden ayıralar. Hem bir i'timâd etdüğü adamın bile gönderdi. Gemilere girüp 'azm edüp gitdiler kim varalar, Yalak-Ovası'na çıkalar; andan İznik üzerine varalar, gâzîleri gâfilen basalar.

12. Gâzîlerün dahi bir câsûsu vardı (Koyunoğlu: kâfir leşkerine gönderüp) kâfirler leşkeri nereye çıkacağın haber alup bilüp cân atup, vardı, gâzîlere haber etdi. Andan gâzîler dahi yüriyüp geldiler, ol kâfirlerin çıkacak kenârda pusuya girip pinhân olup durdular. Bu yanadan kâfirler dahi gemilerin sürüp varup ol Yalak-Ovası'nda (bugün Hersek-Dili) denizden ol kenâra iskele urup bir gece çıkmağa başladılar, kuruya döküldüler. Her biri atların ve esbâbların çıkarmağa çalışurken gâzîler dahi gâfilen, Allah'a sığınup tekbîr getürüp hamle edüp at salup kâfirler arasına koyulup (Koyunoğlu: +kâfire) kılıc urdular; hemân-dem kâfirleri birbirine kattılar, şöyle kırdılar-kim vasfını Allah bilür; (Koyunoğlu: kâfir bunu görüp) denize dökülüp gark oldular ki, başında devleti olan gemiye girebildi. Mâhasal-i kelâm kâfirin çoğu (Sıdkî: denize gark olup) helâk oldu. Sehelcesi (Koyunoğlu: +kaçup İstanbul'a geldi), başları kayusı oldu. Hemân gemi içinde olanlar gemilerin alup kaçup gitmek ardınca oldular.

13. İstanbul'a gelüp olan hâli Tekvur'a haber verdiler. Tekvur bu haberleri işidüp hayli melûl oldu. Bu yanadan İznik kâfirleri bu olan halden haberdar olıcak kim Tekvur sındı, anlar dahi çok ağlaşup yas etdiler.

14. 'âkibet danışup anı tedbir etdiler kim, kaçanlar kaçdı, kaçamayanlar (Ayasofya: kaçabilirlerse kaçalar, kaçamazlarsa) kal'ayı verüp mutî' olalar. Hem eyle edüp kal'ayı gâzîlere virdiler. Gâzîler dahi alup doyum oldular.

Anonim'de İznik kuşatması için ilk önce Köprühisar'ın alındığı zikredilir. Köprühisar, güneyden Bilecik'ten ve batıdan Yenişehir'den İznik'e gelen başlıca yolların kavşak noktasıdır. Bu hisar, İznik'e giden Kızılhisar-Derbend (bu köyler bugün mevcut) vadisinin başlangıç noktasıdır, Osman İznik'e bu vadiden gidecektir.

Bu iki bağımsız kaynak birbirini tamamlıyan bilgiler vermektedir. Her iki kaynak, İmparatorun, ordusunu kuşatma altındaki *İznik'i kurtarmak için* gönderdiği noktasında birleşirler. İznik önünde kaleden çıkış hareketleri ve çarpışmalar olduğunu Anonim'den öğreniyoruz. İznik'in bataklıkla çevrili durumda bulunduğunu Anonim belirtir. O zaman Osman, tüm Türkmen beylerinin uyguladığı taktiğe başvurdu: şehri abluka altına almak ve açlıkla teslim olmaya zorlamak. Uzun abluka için Osman "Yenişehir'den yana olan dağ" yamacında bir "havâle" kulesi yaptırdı ve içine Taz (Drâz) Ali kumandasında ufak bir kuvvet yerleştirdi; (Bugün İznik'ten Yenişehir'e giden yolun solunda Draz-Ali köyü ve Draz-Ali Pınarı vardır. Biz 1994'de bu köyü ziyaretimizde Anonim'de zikredilen pınarı tespit ettik. Havâle kulesinden iz kalmamıştır. Bu ayrıntı, Osmanlı rivâyetinin ne derece sağlıklı olduğunu gösteren kesin bir kanıttır).

Anonim, İznik'lilerin o zaman umutsuz kalıp şehri teslim ettiklerini söylemekle yanılmıştır, İznik Orhan tarafından 1331'de teslim alınmıştır. Bununla beraber Neşrî, kuşatmanın ardından uzun abluka sırasında birçoklarının şehri bırakıp kaçtığına işaret eder. Bu noktada Neşrî (I, 106) doğru olanı kayıtla, "gâzîler ganâyimle mugtenim olup *İznik fethine mukayyed olmayıp* hemân cemâ'atlerine beşâret haberin" gönderdiler, der ve fethin bu tarihte olmadığını belirtir.

Bizans imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna yükseltmiştir. Pachymeres, bu zaferle Osman'ın şöhretinin Paflagonya bölgesine kadar yayıldığını ve gâzîlerin

onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15.y.y. sonlarında Neşrî, onun beyliğini bu tarihe koymakta haklıdır. Bapheus savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey ünü kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. Böylece biz, 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyle Osmanlı devletinin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

Bapheus zaferiyle Osman, kuşkusuz tüm Bithynia'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasi-askeri güç olarak ortaya çıkmıştır. Pachymeres gibi Osmanlı yazarı Yazıcızâde de, 1300'den sonra Osman'ın şöhretinin uzak İslâm memleketlerine yayıldığını ve her taraftan "göç göç ardınca Türk-evleri gelip dolduğunu" kaydeder. O zaman olayları yakından izliyen Pachymeres'in tarihindeki kayıtlar, Bizans'ın Osmanlı tehdidini ne kadar ciddi karşıladığını gösterir. Bizans imparatoru, Osman'ı durdurmak için Iran'da Gazan Han'a (1295-1304), onun ölümünden sonra da Ölceytü Han'a (1304-1316) bir Bizanslı prensesi zevce olarak önermiş ve bir Moğol ordusunu tahrik etmek girişiminde bulunmuştur.

Pachymeres'in açıkladığı gibi, o zaman direnç görmeyen ve gazâ ve ganimet için Uc bölgesine koşup gelmiş gâzîler, İstanbul Boğazı'na kadar yayıldılar. Bapheus bozgunundan sonra 1302-1307 yılları arasında bu durum karşısında Bizans'ın düştüğü çaresizlik durumunu Pachymeres (IV, XIII, 35, s. 700) son bölümlerinde dramatik ifadelerle anlatmaktadır. Tüm Mesothynia (Kocaeli) bu akıncıların saldırılarına hedef olmakta idi.

Pachymeres, Bapheus savaşından ve Osman'ın 1303-1305 seferlerinin ardından bu istilâyı şöyle canlandırıyor: "(Rumlar) sadece hayatlarını kurtarmak için Doğu'yu bırakıp Batı'ya kaçıyorlardı ... Türkler çok kalabalık idiler ve bir çok başbuğ kumandası altında idiler. Onlardan birile anlaşma faydasız idi, çünkü onlar kendilerini yağmaya götürecek şefi arayıp buluyorlardı." Alp-gâzîler emrinde küçük guruplar halinde hareket eden bu akıncılar, 1304 yılı başlarında İstanbul Boğazı'na kadar her yerde görünmekte idiler. Türkler bir gemi bulunca Boğaz'ı geçiyor, İstanbul önlerine kadar geliyorlardı. Chélé (Şile) ve Anadolu-Kavağı'nda tepede Hiéron (Yoros) kaleleri, onların saldırılarına hedef oluyordu. Panik halinde kaçan Rum halkı, İstanbul'a sığınıyor; sokaklar açlık ve hastalık çeken insanlarla doluyordu.

Dimbos Savaşı (1303), Bursa Ovası'nda Yerleşme

Osman, İznik kuşatmasına gitmeden önce Yenişehir'i ve gerisini güvence altına almak için Marmaracık (eskiden burada bir göl vardı) ve Koyunhisar Tekvurları üzerine bir akın yapıp onları itaat altına almıştı (Aşpz. 16. Bâb). Fakat Bapheus (Koyunhisar) savaşından sonra Bursa ovasındaki tekvurlar, Adranos, Bidnos (Padanos ?), Kestel ve Kite tekvurları birleşip Osman'a saldırmak için ittifak ettiler "Leşker-i azîm cem' ettiler" (Aşpz. 17. Bâb; Neşrî, 114-116). Bu savaş için Aşpz. 702 tarihini verir. H. 702 yılı Milâdî 26 Ağustos 1302'de başlar. Hicrî 702 yılının baharı Milâdî 1303'ün ilk yedi ayına rastlar. Tekvurların ordusu bu tarihte, 1303 baharında harekete geçmiş olmalıdır. İttifak ve saldırı, kuşkusuz, İstanbul'dan gelen emir üzerine yapılmıştır. Tekvurların, Yenişehir'e doğru saldırı hareketi başlangıçta başarılı idi. Osman yanındaki kuvvetlerle Tekvurlar ordusunu Yenişehir ovasında Koyunhisarı'nda karşıladı, düşmün savaşa savaşa dar Dimbos (Dimboz) boğazına kadar çekildi, Osman'a karşı orada kesin savaş verdiler, "gayetde kırgın oldu". Şehidler arasında Osman'ın kardeşi Gündüz Alp'ın oğlu Aydoğdu vardı (türbesi Dimbos'dan Koyunhisarı'na giden yol üzerinde). Zafer, Osman tarafında kaldı. Dimbos savaşı'nda (yakın zamana kadar boğazdaki köy Dimbos adını taşıyordu, şimdi Erdoğan) (R. Kaplanoğlu, Bursa Ansiklopedisi: "Dimboz", 89). Kestel tekvuru savaş meydanında düştü. Bursa tekvuru ve Adranos (bugün Orhaneli) tekvuru kaçıp hisarlarına sığındılar. Osman, karşısında savaşan ve bozgunda firar yolunu tutan Kite tekvurunun (Bursa'ya yakın Kite kalesi surlarından bir kısmı ayakta) peşini bırakmadı. Ulubad (Lopadion) köprüsü başına kadar kovaladı. Tekvur, Ulubad kalesine sığındı. Köprüyü koruyan kaleden ileri geçmek imkânı yoktu (bkz. DV İA: "Orhan" ve "II. Murad"). Osman kaçak tekvurun teslimini istedi, yoksa gölü dolaşıp yurdunu yağma tehdidinde bulundu. Sonunda, Ulubad tekvuru ile yapılan anlaşmada Osman, kendisinden sonra gelecek beyler adına asla köprüyü geçmeye yeltenmiyeceklerine dair yeminle söz verdi. Tekvuru teslim alan Osman, Kite kalesi önünde tekvuru idam edince kaleyi teslim ettiler (1303) (*Kite*, bugün *Ürünlü*, Bursa civarında, Osman teslim olan Rum ahaliyi yerinde bırakmış, 1530 tahrîrinde 35 Hıristiyan Hane sayılmıştır, R. Kaplanoğlu, 191). Dimbos savaşı akabinde Ulubad'a kadar Bursa ovası ve Uludağ, Türkmen yerleşmesine açıldı. Bursa 23 yıl kuşatma altında kalacaktır. Osman, şehri abluka ve etraftan tecrit etmek için iki havale kulesi, Aktimur ve Balabancık kulelerini yaptı ve çekildi.

Uludağ'da Türkmen köyleri ve Uludağ eteğinde Kızık köyleri, 1303-1326 döneminde kurulmuş olmalı.

İznik için Sakarya Seferleri (1304 ve 1305)

Bapheus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman, Bizans karşısında kendisini güçlü hissediyor, Paflagonya ve Anadolu'nun başka taraflarından gazâ ve "doyum" için akın akın bayrağı altına gelen yoldaşlarla ordusu, sefer zamanı beşbin kişiye varmış bulunuyordu. İznik'i düşürmek için şehre kuzeyden, İstanbul'dan gelecek yardımlara karşı ablukayı tamamlamak üzere Sakarya üzerinde geçit yerlerine karşı yeni seferler düzenliyor.

704/1304 seferi hakkında ilk ve en ayrıntılı kaynağımız, Aşpz. (20. Bab)'de, kuşkusuz İshak Fakîh-Yahşi Fakîh'den gelen rivâyettir (704 Hicrî yılı 4 Ağustos 1304'te başlar, 25 Haziran 1305'de son bulur).

Aşağıda, bu sefer üzerinde Aşpz. (20. Bab) metnini özetleyelim.

"Bir oğlını anasıyla Bilecük'de kodılar. Kendü hakka sığındı, yürüdü; doğru Leblebüci-Hisarı'na (Kabakluca/Koubouklia) vardı, Tekvuru itâ'at ile karşu geldi, gene yerinde kodı, ve ol kâfirin bir oğlı var idi, oğlını bile aldı. Doğru Lefke (Leukai)'ye vardılar, Çadırlu Tekvuru ve Lefke Tekvuru muti' olup karşu geldiler, memleketlerin teslim etdiler; kendüler Osman Gâzî'nin yanında yarar *nökerleri* oldılar. Andan Mekece'ye (eskiden tepede) vardılar; ol dahi itâ'at ilen geldi. Tekvuru, Ak-Hisar'a (Metabole) bile (Osman ile beraber) geldi. Ak-Hisar Tekvuru leşker cem' etmiş, karşu geldi, gâyetde eyü ceng etdiler; âhir kaçdı; hisarına girmedi. Gâzîler hisarı yağma etdiler. Tekvuru kaçdı, Kara-Çebiş (Katoikia) hisarına girdi, ol hisar Sakarya kenarında dere içinde sarpca hisardır. Birkaç gün yürüdiler, döndüler Geyve (Kabakia)'ye vardılar. Kâfiri hisarı boş komış, gitmiş; Korı-Deresi derler, anda becene (*Kuleler* mevkii?) olmış, oturmış, Osman Gazi'ye bildürdiler; eydür kim: "Hey! Ne durursuz" dedi. Ve yürüdiler, becene(yi) buldular, turfetü'l-'ayn içinde koyıldılar. Aralarında Tekvurun dutdılar; Osman Gazi'ye getürdiler. Mâl-i ganîmetlerin aldılar. Andan Tekvur-Pınarı'na geldiler, anı dahi aldılar. Bir aydan artucak ol vilâyette durdular; muti' olan yerleri timarerine verdiler. Halkını emn ü amân ilen inandurdılar. Vilâyet mukarrer oldı, tâ şimdiye değin. Ve bu feth-i gazânun târîhi hicretün yediyüz dördünde vâki' oldı".

Toponomi ve izlenen güzergâh dikkate alınırsa, *Tevârîh*'e geçen bu rivâyet tamamiyle tarihî bir gerçeği anlatmaktadır (Aşpz. 20. Bâb; metinde bazı farklar ve ilâveler için bkz. Neşrî, 118-122, meselâ *Karasu-Derbendi*). Osman, merkezi Karacahisar'dan hareket etmeden önce Mihal'i çağırmış, İslâma davet etmiş; Lefke'ye kestirme yol, Mihal'a ait bölgeden, Harman-Kaya (bugün Harmanköy) ve Gölpazarı üzerinden Sakarya vadisine iner. Osman bu yolu izlemiş olmalıdır. Köse Mihal, bu sebeple bu seferden önce Karacahisar'a çağrılmış. Osman'ın yolu üzerinde ilk fethi Leblebüci Hisarı'dır. Ondan sonra Lefke, Sakarya vadisinde İznik'e gelen anayol üzerindedir. Lefke'den Mekece'ye kadar sarp Sakarya vadisi boyunca kuzeye dönülür ve Akhisar ovasına (bugün Pamukova, Eski-Hisar tepede) ulaşılır.

Osman bu seferde Kara-Çebiş (Kara-Çepüş) kalesini alamadı. Ertesi sene 1305'de oğlu Orhan'ı deneyimli komutanlarla bu kale ve Kara-Tigin (bugün Karadin) üzerine gönderdi.

Bapheus'tan (1302) sonra Osman Gazi'nin 1304 Sakarya seferinin, İstanbul'da panik havası doğurduğu anlaşılıyor. Pachymeres (XI, 21, 650) hiçbir umudun kalmadığını, saraya yakın bir adam olarak yana yakıla anlatıyor. İzmit, açlık ve susuzluk içinde son derece kötü durumda, İznik şehri etraftan çevrilmiş dışarıyla ilişkisi kesilmiş, kıtlık içinde. Gâh Bèlokômis (Bilecik), gâh Angélokômis (İnegöl), gâh Anagourdy (?), Palatanéa (Bursa-İznik yolu üzerinde) ve Mèlangeia (Yenişehir) ve dolayları halkı kaçmış, memleket ıssızlaşmıştı. Kroulla ve Katoikia'nın durumu daha kötü idi (Kroulla, yol kavşağı Gürle'dir. Failler, *Katoikia*'yı, Arnakis'i izliyerek *Kite* olarak tespit etmiştir; Katoikia, Kara-Çepüş'tür). Bu kalelerin Türklerin eline geçmesiyle Bizans'tan İznik'e gelen yolun kapanmış olduğunu Pachymeres açıklıyor. 1304 seferinde Osman, Sakarya vadisinde, Geyve, Mekece, Absu (Hypsu) ve Lefke'yi ele geçirmiş bulunuyordu. İznik'e erişmek için yalnız göl tarafından Kios/Cius (Gemlik) yolu açık kalmıştı. Neşrî, Osman'ın 1302 kuşatmasında yalnız göl kapısından İstanbul'a haberci gidebildiğini yineler.

Orhan'ın Kara-Çepüş ve Kara-Tigin Seferi (705/1305)

Osman, 1304'de seferde iken Çavdar (Çavdarlu) Tatarı Eskişehir pazarını gelip yağmalamıştı (Aşpz. 21. Bâb; Neşrî, 122-128). 705 yılında (24 Temmuz 1305'de başlar) Osman Gâzî, Mihal ve öteki tecrübeli komutanlarla Orhan'ı, Kara-Çepüş ve Kara-Tigin hisarlarını feth etmeye gönderdi (Aşpz. 22. Bab). Bu seferin amacı, İznik'i bu taraftan tecrit işini tamamlamaktı, Or-

han, *Kara-Tigin*'i aldığı zaman "benim garazım İzniktir" (Neşri, 126) demiş. Osman kendisi, Çavdar Tatarı'nın yeni bir saldırısı olasılığı yüzünden, yahut yaşı ve hastalığı dolayısile Karacahisar'da kaldı.

Orhan, Kara-Çepüş ve Absuyu/Absu (Pachymeres'te Hypsu) hisarlarını feth etti. Arkasını emniyete almak amacıyla Kara-Çepüş'de Konur-Alp ve Absu'da Akça-Koca'yı bıraktı. "elhâsıl Orhan Gâzî kim bu ucu berkitti..... kendü Kara-Tigin üzerine düşdü. Orhan "yagmâ" ilân edip kaleyi feth etti, tekfurunu ele geçirip idam etti. Draz Ali ve Kara-Tegin havale hisarlarıyla İznik kuşatması çeyrek yüzyıl sürecektir (bkz. İnalcık, İznik Fethi: 1331). O zamana kadar Absafi-Bıçkı dağ kitlesini (bu dağ kitlesi, Bizans coğrafyasında *Sophon/Absafi*. krş. C. Foss, "Byzantine Malagina") aşmak imkânsızdı, tek yol Sakarya vadisi idi. Bu vadide Akhisar, Geyve, Absuyu ve Kara-Çepüş kaleleri bu yolu Osmanlılara kapatmakta idi. 1305'de Orhan, Akhisar'ı (Bizans *Malagina* savunma hattı, bkz. Foss) harekât merkezi yaptı. Kalelerin düşmesi üzerine Osmanlılar Sakarya'dan Beşköprü-Adapazarı düzlüğüne inmiş görünmektedir. Bu düzlüğün doğusunda Bizans'a ait Akyazı, batısında Sapanca (Sophon) İzmit ve kuzeyde Ada-Pazarı bölgeleri şimdi Osmanlı akınlarına açılmış bulunuyordu. Böylece, Osman'ın 1304, Orhan'ın 1305 seferleri İzmit ve İstanbul yolu üzerinde Osmanlı egemenliğini sağlamış ve İznik'e bu yönden bir yardım gelmesini önlemiştir. Bölgede yeni uclarda, Konur-Alp Akyazı tarafına, Akça-Koca İzmit, Konur-Alp Bolu üzerine sürekli akınlara başladılar, Konur-Alp, Akyazı'da Tuz-Pazarı'nı aldı ve Bizans kuvvetleriyle Uzunce-Bel'de iki gün iki gece çetin bir savaştan sonra tüm bölgeyi ele geçirdi. Tuz-Pazarı'nı yeni uc merkezi yaptı, Akça Koca (Osman'ın yegeni Aktimur'la) batıda Koca-eline akın düzenliyor, Konur-Alp doğuda Akyazı, Konurpa, Mudurnu ve Bolu'yu ele geçiriyordu. Sakarya üzerinde Kara-Çepüş ve Absu'da, Gazi Abdurrahman yerleşti ve Akova'ya akına başladı. Aşpz. (22. Bâb) ve Neşrî'de (I, 128) kısaca kaydedilen bu gelişmelerin çoğu, kuşkusuz, 1305 seferinden sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Böylece, 1305'de İznik'e gelen tüm yollar, Osman Gazi'nin kontrolu altına geçmiştir.

Pachymeres'e göre, 1305'de İmparator, stratopedark unvanı verilen Sguros adlı birini "arbaletli askeri başında" Osman'a karşı gönderdi ve bir miktar para verdi; o bu para ile mahallinde yerli bir kuvvet vücuda getirecekti. Sguros, Katoikia bölgesine geldi. "Beşbin kadar düşman (Osmanlı) belli etmeden gece kaleye gelen yolları ele geçirmiş bulunuyordu". Çağdaş kaynak Pachymeres ve eski Osmanlı rivâyetinde Orhan'ın taktiği üzerinde birbiriyle örtüşen ayrıntılar, Osmanlı rivâyetinin tamamiyle güvenilir niteliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Orhan'ın taktiği hakkında ayrıntılar, Kara-Çepüş kalesinin *Katoikia* olduğunu kesinlikle kanıtlamaktadır. Pachymeres, para ile tutulan askerden bir yarar gelmediğini, kaleye sığınmak için kaçan kadın çoluk çocuğun kaleyi ele geçirmiş olan Türklerin eline düştüğünü, şehrin yakıldığını ilâve eder. Bu noktada, Bizanslı tarihci, çoğu zaman yaptığı gibi, daha önceki olaylara geçer, Osman'ın Bèlokômis (Bilecik)'i aldığını, sadece Bursa'nın direndiğini hatırlatır. Osmanlı menâkibnâmesine göre Bilecik, 1299'da ele geçirilmiş ve Bursa, Dimbos savaşından sonra 1303'te abluka altına alınmıştır.

Türkmen gâzî beylerinin avantajı, sadece ganimet vaadiyle Anadolu içinden binlerce gâzîyi bayrakları altında toplayabilmeleridir. Bizans'a karşı Türkmen beylerinin askerî üstünlüğünü bu durum açıklar. İmparator, ücretli asker Katalanları, Pègai ve dolaylarından Türk akınlarına karşı gönderme imkânını bulamadı; çünkü o zaman Batı Anadolu'da daha âcil bir durum ortaya çıkmıştı: Türkmen beylerinin en güçlüsü Germiyan beyi Alişir, Philadelphia (Alaşehir)'i kuşatmış, etraftaki kaleleri eline geçirmiş olup şehri açlıkla teslim almak üzere idi (1304). Katalanlar o tarafa gönderildi.

Beylik İdaresi

Osman, beyliği ailenin öbür üyeleriyle birlikte idare eder görünüyor. Karacahisar sübaşılığını (komutanlığını) kardeşi Gündüz'e vermişti. Önemli siyasi kararları amcası Dündar ile danışırdı. Osman, güdülecek siyaset konusunda tartışmaya girdiği amcasını okla vurmuş, öldürmüş (Neşrî, 94). 1303'te Bursa hisarını abluka için yaptırdığı havale kulelerinden birini kardeşi oğlu Aktimur'a verdi. Osman, oğlu Orhan'ı kendi sağlığında deneyimli kumandanlar, Akça Koca, Konur Alp, Köse Mihal ile seferlere gönderiyor, onun beyliğini hazırlıyordu. Akça Koca ve Konur Alp, İzmit fethinden (1337) önce vefat etmişlerdir. Hasta olan Osman, son yıllarında beyliğin idaresini fiilen oğlu Orhan'a bırakmıştı.

Osmanlı rivâyeti, erken bir tarihten, 1305'ten sonra Osman'ın herhangi bir faaliyetinden söz etmez ve şu kaydı (Aşpz., 112; Neşrî, 136) yaparlar: "Osman'ın ayağında nikris zahmeti vardı ve dahi bunu kasd etti kim, Orhan kendü zamanında şevket tutup nâmdâr ola ki, kendüden sonra halk ana itâ'at göstereler; el-hâsıl begliği Orhan'a teslîm edüp kendü pîr olup mütekâ'id oldu". Osman'ın ölümü tarihini, Aspurça Hâtûn Vakfiyesi ile Me-

kece vakfiyesine (bkz. Ekler: Belgeler) göre belirleyebiliyoruz: Birincisinde Osman hayatta, ikincisinde vefat etmiş görünmekte. Dolayısile, Osman 1324'te vafat etmiştir. Osmanlı rivâyetine göre, vefâtında Hicrî yıl hesabıyla 69 yaşında idi; "yirmi yedi yıl padişâh oldu". Bu kayda göre doğumu, 1257 olmalı (yaşı 69 hicrî yıl, 67 miladî yıl olur). Osmanlı rivâyetine göre, vefatından önce Orhan, Bursa'yı kuşatma ile meşgûldü (Orhan, Adranos fethi ve Bursa kuşatmasına Osman'ın sağlığında 1324'de başlamış olmalı) (Aşpz. 23. Bâb). Osmanı, vasiyyeti gereğince, hisarda Tophane'de "Manastırda kubbenin altında defn ettiler". *Gümüşlü-kubbe* denilen manastır (bir tasviri Ch. Texier, *Asie Mineure*, Paris 1862, 130), H. 1271 depreminde yıkılınca, 1280'de şimdiki sade türbe Sultan Abdülaziz tarafından yaptırıldı (A. Tevhîd, TOEM, III, 917-980). Osman'ın Orhan'a vasiyeti olarak, daima şerî'at hükümlerine riâyet, altındakileri gözetme ve ihsanda bulunma maddeleri zikredilir (Aşpz. 24. Bâb). Orhan, 1305'den beri seferlerde kumandan olarak ordunun başında olduğundan babasının ölümünde beylik tahtına oturmuş, onunla Osmanlı hanedanı kurulmuştur.

EKLER

I. Osman dönemine ait Aspurça Hâtûn Vakfiyesi

Vakfiye, Osman Bey dönemine ait olup 723 Ramazan ayı başlarında (1323 Eylül başları) düzenlenmiştir (Bibliyografya). Belgede, Osman Gâzî b. Ertuğrul'un oğlu Orhan'ın eşi Aspurça (Rumca *Asprobita:* Bembeyaz olmalı) Hâtûn, kendi huzûrunda Alâeddîn Paşa'yı vakıfları için vekîl atamıştır. Aspurça Hâtûn'a Osman tarafından hibe edilen beylik köyler, Narlu ve Kıyaklı (Kapaklı?) vakfedilmiştir. Hâsılattan hisse alacak, kalan gelirler vakfa ait olacaktır. Kendisinden sonra iki oğlu Şerefullâh ve İbrahîm Beğ ve onların neslinden gelecekler hâsılattan haklarını vakıf şartlarına göre alacaklar. Aspurça Hâtun, tevliyeti büyük oğlu İbrahîm Beğ'e vermiştir. Sonraları vakfiye, ilkin 963 Cemâziyelûlâ başlarında Bursa kadısı tarafından, sonra Vakıflar idaresince 1210'da tescil edilmiştir. Yapılan İstinsâhta Osman'ın unvanları, sultanlar için kullanılan geleneksel biçimde verilmiştir: "Sultanü'l-guzât ve'l-mucâhidîn kâtilü'l-kefere ve'l-müşrikîn es-sultân Osmân Hân Gâzî bn. Ertuğrul.....".

II. Arşiv Belgeleri

Sultan-Önü Livası Defterleri

	Defter	Tarih
Sultan-Öyüğü	Kâmil Kepeci, 3358	Fâtih
Vilâyet-i Anadolu: Livâ-i Sultan Önü	T.T. 438	H. 937
Karacaşehir, İnönü, Bilecik	T.T. 515 (Timar)	H. 975
Anadolu: Sultan-önü	T.T. 994	Kanunî, timar
Evkâf-i Sultan-önü	Ankara Tapu-Kadastro	no. 145-548
Sultan-önü Defteri	M. Cevdet Yazmaları	11/76
Karacaşehir, İnönü, Bilecik	T.T. 515	975
Anadolu (Sultan-Önü dâhil)	T.T. 994	Kanunî devri
Defter-i Evkaf-i Livâ-i Sultan-önü	T.T. 541	
Sultan-önü, derdest defteri	T.T. 523	H. 1204
Evkâf-i Nahiye-i Sultan-Öyüğü	MAD 18333	

Livâ-i Sultan-önü	T.T. 3063	
Sultan-önü, Müsellem ve Taycılar	T.T. 112 K.Kepeci 7182/5	
Yaya Defteri	T.T. 158	
Yaya Defteri	T.T. 347	
Yaya Defteri	T.T. 532	
Yaya Defteri	T.T. 577	
Yaya Defteri	T.T. 583	
Hâssa Taycılar	T.T. 762	

III. Tevârîh-i Âl-i Osman

Osmanlı tarihinin ilk dönemi üzerinde yazılan *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ın dip- kaynağı, Orhan'ın imâmı İshak Fakîh oğlu Yahşi Fakîh'in yazdığını bildiğimiz (Aşpz. Atsız yay. 91, 106, 148) tarih kayıptır. Yahşi Fakîh'de Osman ve Orhan dönemlerine ait rivâyetler, İshak Fakîh'den, yani çağdaş bir râviden gelmektedir. Bu rivâyetin doğru tarihî bilgileri içerdiği, yer adlarının kontrolu, toponomik-topografik araştırmalar sonunda ortaya çıkmıştır. Âşık Paşazâde (Aşpz.)'den başlıyarak *Neşrî*, *Ruhî* (veya ona atfedilen Oxford, Bodleian Marsh 313), Anonimler ve Oruc tarihinde, Ahmedî'nin (öl. 1413 veya 1414) *gazavât* tarzında manzum Tevârîh'inde, Aspz. veya Yahşi Fakîh'i kullandıklarına dair açık deliller vardır.

XV. ve XVI. y.y.da yazılan derleme tarihler (başlıca İdrîsî Bitlîsî, Ibn Kemâl), Yahşi Fakîh'i bize "ihtisâr" eden Aşpz.den, veya Aspz.nin bize kadar gelmemiş nüshalarından aktarmadır. Anonimler'de ve *Düstûrnâme*'de verilen ayrıntılar, Yahşi Fakîh'in Aşpz. ihtisarında hayli atlamalar yapıldığını gösterir. Aşpz.de Osman'ın Koyun-Hisarı (Bapheus) savaşı, İznik ablukası (1302), Orhan'ın 1329 Pelekanon savaşı, Haçlıların Lapseki çıkarması (1359) gibi önemli olaylar yer almadığı halde bazı olaylar Anonim *Tevârîh-i Âl-i Osman*'da ve kısmen İdrîs, İbn Kemâl gibi sonraki klasik kompilasyonlarda dikkate alınmıştır. Hoca Sa'deddîn'in, *Tâcu't-Tevârîh*'i, esas itibarıyla İdrîs'in *Heşt Bihişt*'inin Türkçe inşa diliyle bir özetinden ibarettir. Çoğu kez Sa'deddîn'in İtalyanca Bratutti çevirisini kullanan batılı tarihciler (J. von Hammer, J.W. Zinkeisen, N. Jorga) İdrîs'i kullanmamışlardır. Bazıları, Leunclavius çevirilerinden (bkz. V. Ménage, *Neşrî*) yararlanırlar, bu yazarlar ilk

dönem üzerinde ağır yanlışlara düştüklerinden ihtiyatla kullanılmalıdır. Osmanlı tarihinin Türkçe kaynakları konusunda yapılcak ilk iş, Aşpz. Neşrî ve Anonimleri kullanarak, olduğunca Yahşi Fakîh'in aslını ortaya çıkarma (*restitution*) denemesidir. Bunun için de ilkin, bu kaynakların, metin tenkidi metoduyla doğru tespiti gerekir. Son defa Aşpz.nin Atsız tarafından yayımlanan metni (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949) pek çok yanlış içerir. K. Yavuz ve M.A.Y. Saraç'ın günümüz Türkçesiyle yayımladıkları Âşıkpaşazade: *Osmanoğullarının Tarihi*, İstanbul, 2003, bilimsel maksatla kullanılamaz. *Textkritik* işi, ilkin Alman-Avusturya filoloji mektebi (Fr. Giese, P. Wittek, Fr. Taeschner) tarafından ele alınmıştır. Günümüzde bu tarihî metinleri, içerdikleri destânî-folklorik malzemeye bakarak, toptan masal-efsane saymak ve ilk dönem tarihinin "kara boşluk" ("Black Hole")dan ibaret olduğunu iddia etmek (C. İmber ve C. Heywood) işin kolayına gitmektir (bkz. C. İmber, *The Ottoman Empire, 1300-1481*, İstanbul 1990). Kuşkusuz, Osman Beg dönemi üzerinde elimizdeki *Tevârîh-i Âl-i Osman* çok noksandır. Bereket versin, Osman dönemi üzerinde çağdaş Bizans tarihçisi G. Pachymeres bize önemli ayrıntılar sağlamaktadır (son kez yapılan Laurent-Failler Fransızca çevirisini kullanıyoruz). Osmanlı kroniklerinin analizi üzerinde bakınız: V.L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text*, London 1964; H. İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, yay. B. Lewis ve P. Holt, Londra 1962, 152-167. Imber ve Heywood'un bazı analizleri önemlidir.

IV. Z.V. Togan[1], Orhan'ın bağımsız hükümdarlar için kullanılan *Sultan* unvanı yerine *Gaziler Sultanı (Sultanu'l-guzât)* unvanını kullandığını belirtir; Çelebi Sultan Mehmed'in Orhan Camiinin Karaman oğlu tarafından tahribi üzerine koyduğu kitabede de Orhan, sadece "Orhan Bek ibn Osman Bek" diye anılmıştır. Sülemiş isyanında Germiyanoğlu, Gazan Han tarafında olduğundan, Sülemiş'e karşı idi. Togan'a göre Osman'ın da Germiyanoğlu ile düşmanlığı bundan olmalıdır; zîra Osman Sülemiş yanlısı idi. Yazıcıoğlu Alî, Osman'ı, Timurtaş Noyan'a (İlhanlı valisi) vergi veren *Uc* beyleri arasında anar. Osman "Timur'un müverrihi" Hâfız Abrû'ya göre, Sivas'ta hâkim olan Eretna (Ertene)'ya baş kaldıran beyler arasında zikredilir: "Amîr Osman Cedd-i Ildırım Bâyezîd der vilâyet-i Bursa wa an-nawâhî dârad wa Emîr Ertana'râ gardan namî-nihâd" ("Yıldırım Bayezid'in atası olup Bursa

[1] İ. Gökçen'e verdiği notta, *Z.V. Togan'a Armağan*, 114, krş. Z.V. Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, 469, not. 81.

vilâyeti ve o tarafları elinde tutan emîr Osman Emîr Ertana'ya boyun eğmedi". Osman'dan 80-90 yıl sonra yapılmış bu kayıt, Z.V. Togan'a göre Osman'a değil, oğlu Orhan'a ait olmalıdır, zira Emîr Eretna "ancak 1327'de" iş başına getirilmiştir. Togan'a göre Hafız Abrû, bu kaydı bir İlhanlı kaynağından almış olmalı. Bu, İlhanlı tarihinde "Osman'a ait yegâne bir kayıttır". Osman ve Orhan, Togan'a göre, İlhanlı valileri Sülemiş ve Temurtaş isyanlarında, âsiler safında yer almış olmalı ve Temurtaş'ın Mısır'a kaçmasından sonra İlhanlıların Anadolu valiliğine getirdikleri Eretna'ya karşı cephe aldıklarını gösterir. Temurtaş, 1317-1327 döneminde İlhanlıların Anadolu Valisi olduğuna göre, Osman'la çağdaştır. Genelde, Batı Uc beyleri, Temurtaş'a bağımlı idiler.

KISALTMALAR

B	: Belleten
BY	: Byzantion
BF	: Byzantinische Forschungen
BSOAS	: Bulletin of the School of Oriental and African Studies
CIEPO	: Comité International des Etudes Pré-Ottomans et Ottomans
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
DTCFD	: Dil ve Tarih Cografya Fakiiltesi Dergisi
DVIA	: Diyanet Vakfı Islâm Ansiklopedisi
IJMES	: International Journal of Middle East Studies
İÜIFM	: İstanbul Universitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
JTS	: Journal of Turkish Studies
MOG	: Mitteilungen zur Osmanische Gesellschaft
REI	: Revue des Etudes Islamiques
SI	: Studia Islamica
T	: Turcica
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKS	: Topkapı Sarayı
TTEM	: Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTOM	: Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası
TV	: Tarih Vesikaları
VD	: Vakıflar Dergisi
WZKM	: Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
ZVTA	: Zeki Velidi Togan'a Armağan, İstanbul, 1950-1955

BİBLİYOGRAFYA

Ahmedî, *Tevârîh* için son kez bkz. K. Sılay, *History of the Kings of the Ottoman Lineage*, Harvard University, 2004.

Al-'Umarî, *Masâliku'l-Absâr fî Mamâliku'l-Amsâr*, yay. F. Taeschner: *Al-'Umari's Bericht über Anatolien in seinem Werke "Masalik al-absar fi mamalik al-Amsar"*, Leipzig 1929.

Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, yay. Osman Turan, Ankara: TTK, 1944.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, F. Giese neşri esas alınarak hazrl. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Anonymous, Chronicle of 1485: Oxford, Bodleian Library, Oxford, ms. Marsh 313. bkz. V.L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans* (London, 1964), 11-14.

"Rûhî Târîhi", H.E. Cengiz ve Y. Yücel, *Belgeler*, 14-18 (1989-92): 359-472.

Arşiv Kılavuzu, I. Fasikül, İstanbul 1938.

Artuk, İ., "Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Gâzî'ye Ait Sikke". *Social and Economic History of Turkey (1071-1920)*, yay. O. Okyar and H. İnalcık, Ankara, 1980. 27-33.

Âşık Paşa, *Garîbnâme*, yay. K. Yavuz, İstanbul: TDK, 2000.

Aşık Paşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, yay. Ç. Atsız; Osmanlı Tarihleri, 89-319. İstanbul 1949.

Atsız, N., *Osmanlı Tarihine ait Takvimler*, İstanbul, 1961.

Babinger, Fr., *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927.

Bayram, M., *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya, 1991.

Beldiceanu-Steinherr, I., "La conquête de la Bithynie maritime: étape décisive dans la fondation de l'état ottoman", in K. Belke, F. Hild, J. Koder, P. Soustal (eds), *Byzanz als Raum*, Vienna, 2000, 21-36.

Beldiceanu-Steinherr, I., *Recherches sur les actes des règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I*, Münih, 1967.

Bittel, K. "Karadja-hisar", *Anatolische Studien*, 1972.

Buluç, S., *Untersuchungen über die altosmanische anonyme Chronik des Bibliothèque Nationale zu Paris, suppl. Turc 1047, anc. Fonds turc 99*, Breslau, 1938.

Cahen, C., *Pre-Ottoman Turkey*, London, 1968.

Cahen, C., "The Mongols and The Near East", *A History of the Crusades*, ed. K.M. Setton, II, Philadelphia, 1962, 715-734.

Cahen, C., "La Question d'histoire de la province de Kastamonu au XIIIe siècle", *Turcobyzantin et Oriens Christ.*, London: Variorum, 1974.

Çay, A., "Ertuğrul Gâzî, Karakeçililer ve Söğüt Bayramı", *III. Osmanlı Sempozyumu*, Söğüt-1988, Ertuğrul Gâzi'yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları: 4, Ankara, 1989.

Çetin, İ., *Tursun Fakîh*, Ankara, 2002.

Darga, M., "Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1998-1992)2", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 24-28 Mayıs.

Darling, L., "Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context", *Studia Islamica*, XCI (2000), 133-69.

Darling, L., "Persianate Sources on Anatolia and the Early History of the Ottomans", *Studies on Persianate Societies*, II (2004), 126-144.

Doğru, H., *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992.

Doğru, H., *16. Yüzyılda Sultanönü Sancağı'nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara 1991.

Doğru, H., "Karahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Önemi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir (2000-2001).

Eflâkî, *Menâkib al-'Ârifin*, I-II, yay. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1959-61.

Elvan Çelebi, *Menâkibu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye*, ed. İ. Erünsal ve A.Y. Ocak, İstanbul, 1984.

Emecen, F. *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2001.

Enverî, *Dustûrnâme*, yay. M.H. Yinanc, İstanbul 1928; Fransızca çeviri, Irène Mélikoff-Sayar, *Le destan d'Umur Pacha*, Paris, 1954.

Erkoç, E., *Âşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi*, Çorum, 2005.

Erzi, A., "Osmanlı Devletinin Kurucusunun İsmi Meselesi", *Türkiyat Mecmuası*, 7-8 (1940-42), 323-26.

Eyice, S., "Çorum'un Mecidözü'nde Âşıkpaşaoğlu Elvan Çelebi Zâviyesi", *Türkiyat Mecmuası*, XV (1969): 211-244.

Ferîdûn, A., *Münşeâtü's selâtîn*, 1. baskı, İst. H. 1274-1275.

Foss, C., "Byzantine Malagina and the Lower Sangarius", *Anatolian Studies*, XI (1990), 161-184.

Foss, C., "The Defenses of Asia Minor against the Turks". *Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 145-205.

Francès, E., "La féodalité byzantine et la conquète Turque", *Studia et Acta Orientalia*, IV (1962), 69-90.

Gallota, I.L., "Mito Oguzo"e le origini dello stato ottomano: una riconsiderazione", *The Ottoman Emirate*, ed. E. Zachariadou, Rethymnon, 1993, 41-59.

Gibb, H.A.R., *The Travels of Ibn Battuta*, II, Cambridge 1962.

Giese, F., "Das Problem der Entstehung des Osmanischen Reiches", *Zeitschrift für Semitistik und verwandte Gebiete*, 2 (1924), 246-71.

Giese, F., yay., *Die altosmanischen anonymen chroniken*, Breslau, 1922.

Giese, F., "Einleitung zu meiner Textausgabe der altosmanischen anonymen Chroniken *tevarih-i al-i Osman*", *MOG*, 3 (1921-22): 49-75.

Glykatzi-Ahrweiler, H., "l'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques, 1081-1317", *Travaux et Mémoires*, I (1965), 1-204.

Gökbilgin, T., "Osman", *ME İA*.

Gregoras, N., *Rhomäische Geschichte*. çeviri: J.L. van Dieten, Stuttgart, 1973.

Güneş, A., "16. Yüzyılda Osmanoğullarının Beşiği Eskişehir...", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu*, 2-4 Kasım 1998, Eskişehir, 2001.

Halecki, O., *Un Empereur de Byzance à Rome: Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défance de l'empire d'Orient, 1355-1375*, Warsaw 1930.

Hammer-Purgstall, J. von., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, Budapest, 1827.

Hasluck, F.W., *Cyzicus*, Cambridge, 1910.

Heywood, C., "Between Historical Myth and 'Mythohistory': The Limits of Ottoman History", *BMGS* 12 (1988), 315-45.

Heywood, C., "Boundless Dreams of the Levant: Paul Wittek, the *George-Kreis*, and the Writing of Ottoman History", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1989, 30-50.

Heywood, C., "The Frontier in Ottoman History, Old ideas and the New Myths", yay., D. Power and N. Standen, *Frontiers in Question, Euro-Asian Boderlands, 700-1700*, New York, 1999, 228-250.

Hoca Sa'deddîn, *Tâcü't-Tevârîh*, I-II, İstanbul, H. 1279.

Hopwood, K., "Türkmen, Bandits and Nomads: Problems and Perceptions", in *Proceedings of CIEPO Sixth Symposium: Cambridge.... 1984*, yay. J.L. Bacqué-Grammont and E. van Donzel, İstanbul, 1987, 23-30.

Hopwood, K., "Nomads or Bandits", *Byzantinische Forschungen*, 16 (1991), 179-194.

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri, yay. Ö.L., Barkan and E. Meriçli, Ankara, 1988.

Hüsameddin, H., "Asporça Hâtûn nâmına 723/1323'de tertip edilen vakfiye ve cemâziyelâhir 761/ Nisan 1360 tarihli Orhan Beg vakfiyyesi", *TTEM*, XVI-94.

Ibn Battuta, *Tuhfatu'n-Nuzzâr*, çeviri, H.A.R. Gibb, *The Travels of Ibn Battuta*, I-II, London, 1929.

Ibn-i Bîbî, *Al-Avâmir'ul-'Alâiyya*, Metin, Ankara: TTK.

Ibn-i Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, I. yay. Ş. Turan, Ankara: TTK 1970, 1983.

Imber, C., "Paul Wittek's 'De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *JOS*, 5 (1986), 65-81.

Imber, C., "The Legend of Osman Gazi", *OE*, 67-76.

Imber, C., "The Ottoman Dynastic Myth", *Turcica* 19 (1987), 7-27.

Imber, C., *Studies in Ottoman History and Law*, İstanbul 1996.

Imber, C., "What does ghazi actualy Mean?", yay. Ç. Balım ve C. Imber, *The Balance of Truth*, İstanbul, 2000, 165-178.

Imber, C., "Othman I", *EI2*.

Imber, C., "Ideals and Legitimation in Early Ottoman History", yay. Ch. Woodhead ve I.M. Kunt, *Suleyman the Magnificent*, Londra, 1995, 138-153.

İnalcık, H., "The Question of the Emergence of the Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies*, 2 (1980), 71-79.

İnalcık, H., "Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus", *OE*, 77-100.

İnalcık, H., "Karacahisar Yüzey Araştırması Danışman Raporu", Ankara, 1999.

İnalcık, H., "İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi"/"The Struggle Between Osman Gazi and the Byzantine Empire for Nicaea", *İznik* İstanbul, 2003-2004, 59-85.

İnalcık, H., "Osmangazi ve Karacahisar", *Osmanlı Sempozyumu*, Eskişehir, 1999.

İnalcık, H., "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, II, 103-129.

İnalcık, H., "Karacahisar ve Karacaşehir Üzerinde Bir Belge (MAD 18333, Sultanönü Evkaf Defteri"), *Osmangazi Sempozyumu*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 1998.

İnalcık, Ş., "Ibn Hacer'de Osmanlılara dair haberler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI (1948), 189-95.

İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı.

İslam Ansiklopedisi, DVIA.

Jacoby, D., "Catalans, Turcs et Venitiens en Romanie (1305-1332)", *Studi Medievali*, s. II, v. 15/1 (1974), 217-261.

Jennings, R.C., "Some Thoughts on the Gazi-Thesis", *WZKM* 76 (1986), 151-61.

Jorga, N., *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha 1908 - 1913.

JOS: *Journal of Ottoman Studies*

JTS: *Journal of Turkish Studies.*

Kafadar, C., *Between Two Worlds, The Construction of the Ottoman State*, Berkeley, Los Angeles, London, 1995.

Kantakuzenos, J., *Geschichte*, Almanca çeviri, G. Fatouros ve T. Krischer, I-III, Stuttgart, 1982.

Kaplanoğlu, R., *Bursa Ansiklopedisi*, I, 2001.

Kaplanoğlu, R., *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul, 2000.

Kermeli, E., ve O. Özel, *The Ottoman Empire, Myths, Realities and Blacak Holes*, İstanbul: ISIS, 2006.

Konyalı, İ., *Söğüt'de Ertuğrul Gâzi Türbesi ve İhtifali*, İstanbul, 1959.

Konyalı, İ., *Ankara Camileri*, Ankara, 1978.

Köprülü, F., "Ribât", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), 267-278.

Köprülü, F., "Âşık Paşa", *MEIA* (1978).

Köprülü, F., "Abdal Musa", *Türk Kültürü*, 124 (1973), 6-15.

Köprülü, F., "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten* 7(1943), 379-519.

Köprülü, F., "Anadolu'da İslâmiyet: Türk İstilâsından Sonra Anadolu Tarih-i Dînîsine Bir Nazar ve Bu Tarihin Menba'ları", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmu'ası*, 2(1922): 281-311, 385-420, 457-86.

Köprülü, F., "Oğuz Etnolojisine dâir Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, I, 185.

Köprülü, F., "Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri", *Hayat Mecmu'ası* II(1943), 219-313.

Köprülü, F., "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Meselesi", *Hayat Mecmu'ası*, 12 (1927).

Köprülü, F., *Les origines de l'empire ottoman*, Paris 1935, çeviri: *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara: TTK, 1959.

Kramers, J.H., "Wer war Osman?", *Acta Orientalia* 6(1928), 242-54.

Kut, G., "Âşık Paşa", *DVIA*, IV (1991).

La Bithynie au Moyen Âge, yay. B. Geyer ve L. Lefort, Paris 2003.

Laiou, A.E., *Constantinople and the Latins: The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*. Cambridge, Mass., 1972.

Langdon, J.S., *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor*, New Rochelle, 1992.

Langdon, J.S. "Byzantium's Initial Encounter the Çingissids", *VIATOR*, 29 (1998), 95-140.

Lefort, J., "Tableau de la Bithynie au XIIIe siècle", *OE*, 101-17.

Leunclavius, J., *Historiae musulmanae Turcorum*, Francofurti, 1591.

Lewis, B. ve P.M. Holt, *The Historians of the Middle East*, Londra 1962.

Lindner, R.P., *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Bloomington, 1983.

Lowry, H., *The Nature of the Early Ottoman State*, Albany, 2003.

Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osman*, İstanbul, 1922-23.

Matschke, K.P., *Fortschritt und Reaction in Byzance im 14. Jh. Konstantinopel unter Bürgerkriegsperiode von 1341 bis 1354*, Berlin 1971.

Mélikoff, I., "L'origine sociale des premiers Ottomans", *OE*, 135-44.

Ménage, V.L., "The Beginnings of Ottoman Historiography" yay. B. Lewis ve P.M. Holt, *The Historians of the Middle East*, London, 1962, 168-179.

Ménage, V.L., "The Menaqib of Yakhshi Faqih", *BSOAS*, 26(1963), 50-54.

Ménage, V.L., *Neshri's History of the Ottomans: The Sources and Development of the Text*, London, 1964.

Mengi, M., "Garibnâme'de Alplık Geleneği ile İlgili Bilgiler", *Belleten*, 1985.

Morgan, D.O., "Ibn Battuta and the Mongols", *Journal of the Royal Asiatic Society*, XI-2 (April).

Neşrî, *Gihannümâ: Die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehemmed Neschrî*, I-II, yay. F. Taeschner, Leipzig, 1951-55.

Neşrî, M., *Kitâb-i Cihannümâ*, I-II, yay. F.R. Unat ve M.A. Köymen, Ankara: TTK, 1970.

Nicol, D.M., *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, 2. Baskı, Cambridge, 1993.

Nüzhet, M., *Ahvâl-i Mihal Gâzî*, İstanbul, H. 1315.

Ocak, A.Y., *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkibnâmeler*, Ankara, 1992.

Ocak, A.Y., *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler*, Ankara: TTK, 1999.

OE: The Ottoman Emirate, ed. E. Zachariadou, Rethymnon, 1993.

Oruc, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, yay. F. Babinger, Hannover 1925.

Oruç Bey Tarihi, yay. N. Atsız, İstanbul 1972.

Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu, 4-5 Nisan 2005, Bursa 2005.

Osman Gazi ve Dönemi, Sempozyum, Bursa 1996.

Osmanlı Sempozyumu, 25-27 Ağustos, 1999, Eskişehir.

Osmanlı Tarihine ait Takvimler, yay. N. Atsız, İstanbul 1961.

Osmanlı Tarihleri (Ahmedî, Şükrullah, Aşık Paşaoğlu, Nişancı Mehmed Paşa) yay. Ç.N. Atsız, İstanbul 1949.

Ostrogorsky, G., *History of the Byzantine State*, İngilizce çeviri: J. Hussey, Oxford 1968.

Pachymeres, G., *Relations Historiques*, yay. A. Failler, çeviri: V. Laurent, I-IV, Paris, 1999.

Pertusi, A., "I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", *Studi Veneziani* 12(1970), 465-552.

Preger, T., "Dorylaion", *Mitteilungen des Deutschen Archeologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 19 (1999), 301-315,

Rashid al-Din, *Die Geschichte der Oğuzen des Rashid al-Din*, Vienna, 1969.

Rashid al-Din, Fazl Allah, *Jame al-Tawarikh*, İngilizce çeviri: W.M. Thachston, I-II, Cambridge, Mass. 1998-1999.

Refik, A., "Fatih Zamanında Sultan-Öyüğü", *TTEM*, XIV-3, 129-141.

Refik, A., "Karacahisar Tarihinde Türk Merkezi", *Ikdam*, (17.4.1921).

Sathas, C.N., *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*, I-IX, Paris 1880-1890.

Schlumberger, G., *Expédition des 'Almugavares' ou routières catalans en Orient*, Paris 1902.

Schreiner, P., *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, II. Teil, Viyana 1977.

Setton, K.M., *A History of the Crusades*, I-V, Madison, 1955-1985.

Setton, K.M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, I-VI, Philadelphia, 1976 vd.

Sevim, A., ve B. Merçil, *Selçuk Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK, 1995.

Spuler, B., *Die Mongolen in Iran*, Leipzig, 1939.

Sümer, F., "Kayı Boyu ve Karakeçililer", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı 86, 1989.

Sümer, F., "Kayı", *MEIA*, VI, 459-462.

Sümer, F. "Anadolu'da Mogollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1965).

Sümer, F., "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi", *Belleten*, no. 96 (1960).

Sümer, F., "Osmanlı Devletinin Kuruluşu ile İlgili Bazı Meseleler", *DTCFD*, 51 (Mart 1991).

Sümer, F., "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar", *Belleten*, no. 47.

Sümer, F., *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, 3. baskı, 1980.

Şikâri'nin Karaman Oğulları Tarihi, yay. M. Mesud Koman, Konya, 1946.

Taeschner, Fr., "Beiträge zur Geschichte der Achis in Anatolien (14.-15. Jhdt) auf Grund neuer Quellen", *Islamica*, 1929, 1-47.

Taeschner, Fr., "Beiträge zur frühosmanischen Epigrafik und Archäologie", *Der Islam*, XX, 109-186; XXII, 69-73.

Taşköprülüzâde, A., *Al-Şaka'ik al-Nu'maniyya fi'ulema al-Dawlat al-'Osmaniyya*, çeviri: Mecdi Efendi, *Hada'iku'ş-Şaka'ik*, yay. A. Özcan, İstanbul, 1989.

Tekin, Ş., "XIV. yüzyılda Yazılmış *Risaletü'l-Islam*" *JTS*, 33 (1989): 139-204.

Tekin, Ş., "XIV'üncü Yüzyıla Ait bir İlim-i Hâl: Risâletü'l-İslâm", *WZKM* 76(1986): 279-92.

Temir, A., *Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 tarihli Arapça-Mogolca Vakfiyesi*, Ankara: TTK, 1959.

Tevhid, A., "İlk Altı Pâdşâhımızın Bursa'da Kâin Türbeleri", *TOEM*, III: 917-918.

Thiriet, F., *Régestes des délibérations du Senat de Venise Concernant La Romanie*, I. 1329-1399, Paris 1958.

TOEM: *Tarih-i Osmânî Mecmuası*, İstanbul, 1910-1923.

Togan, A.Z.V., "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* I(1931): I-42.

Togan, A.Z.V., *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş, En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, 3. Baskı İstanbul, 1981.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu, 2. fasikül, İstanbul, 1938-1940.

TKS: *Topkapı Sarayı*

Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971.

Turan, O., *Tarihî Takvimler*, Ankara, 1954.

Uludağ, I., "Osman Gaziye dair mühim bir vesika, Aspurça hatunun vakfiyesi", *Uludağ*, no. 26 (1940), 61-68.

Uzunçarşılı, İ.H., "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, 724 Rebîülevvel/1324 Mart", *Belleten*, V (1941), 277-288.

Uzunçarşılı, İ.H., "Gazi Orhan Bey'in hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi", *Belleten*, IX (1945), 207-211.

Uzunçarşılı, İ.H., "İlk Vezirlere dair Mütâlea", *Belleten* III (1939), 99-106.

Uzunçarşılı, İ.H., "Orhan Gazi'nin 749 H. Tarihli bir Temlîknâmesi", TKS Arşivi, no. 10789.

Uzunçarşılı, İ.H., "Orhan Gazi'nin vefat eden oğlu Süleyman Paşa için tertip ettirdiği vakfiyenin aslı", *Belleten*, XXVII (1963), 437-443.

Uzunçarşılı, İ.H., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1937.

Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara: TTK, 1947.

Varlık, Ç., *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara, 1974.

Vladimirtsov, B.Y., *Moğolların İçtimaî Teşkilâtı*, çev. A. İnan, Ankara: TTK, 1944.

Vryonis, S., "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *Dumbarton Oaks Papers*, XXIII-XXIV (1969-1979), 253-308.

Vryonis, S., "Nomadization and Islamization in Asia Minor", *Dumbarton Oaks Papers*, 29 (1975), 41-71.

Vryonis, S., Jr. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh trough the Fifteenth Century*, Berkeley, London, 1971.

Werner, E., *Die Geburt einer Grossmacht-Die Osmanen (1300-1481): Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*. 4. Baskı, Vienna, 1985.

Wittek, P., "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *Revue des Etudes Islamiques*, I2 (1938), I-34.

Wittek, P., "Der Stammbaum der Osmanen", *Der Islam*, 14 (1925), 94-100.

Wittek, P., "Deux chapîtres de l'histoire des turcs de Roum", *Byzantion* II (1936), 285-319.

Wittek, P., "Les Ghazis dans l'histoire Ottomane", *Byzantion*, XI (1936).

Wittek, P., "The Taking of Aydos Castle: A Ghazi Legend and its Transformation", *Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A.R. Gibb*, yay. G. Makdisi, Cambridge, Mass., 1965, 662-72.

Wittek, P., *Collected Studies: La Formation de l'empire Ottoman*, yay. V.L. Ménage, Londra: Variorum 1982.

Wittek, P., *Das Fürstentum Mentesche: Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jahrhundert*, Istanbuler Mitteilungen 2, İstanbul, 1934.

Wittek, P., *The Rise of the Ottoman Emipre*, London, 1938.

Yazıcızâde, A., *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, TKS, Yazma: Revan 1891.

Yücel, Y., *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, I: Çoban-oğulları Beyliği, Candar-oğulları Beyliği, Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri*, 2. Baskı, Ankara, 1991.

Zachariadou, E.A., (yay.), *The Ottoman Emirate, 1300-1389*, Rethymnon, 1993.

Zachariadou, E.A., "Pachymeres on the 'Amourioi' of Kastamonu", *BMGS* 3(1977), 57-70.

Zachariadou, E.A., "Yahshi Fakih and His Menakib", in *Proceedings of the Turkish Historical Association Congress, 1989.*

Zachraiadou, E.A., *Romania and the Turks* (c. 1300-c. 1500), London: Variorum, 1985.

Zachariadou, E.A., "Histoire et légendes des premiers sultans", *Turcica*, 27 (1995), 45-89.

Zachariadou, E.A., "Observations on Some Turcica of Pachymeres", *Revue des Etudes Byzantines*, 36 (1978), 261-267.

Bithynia, 1300-1330